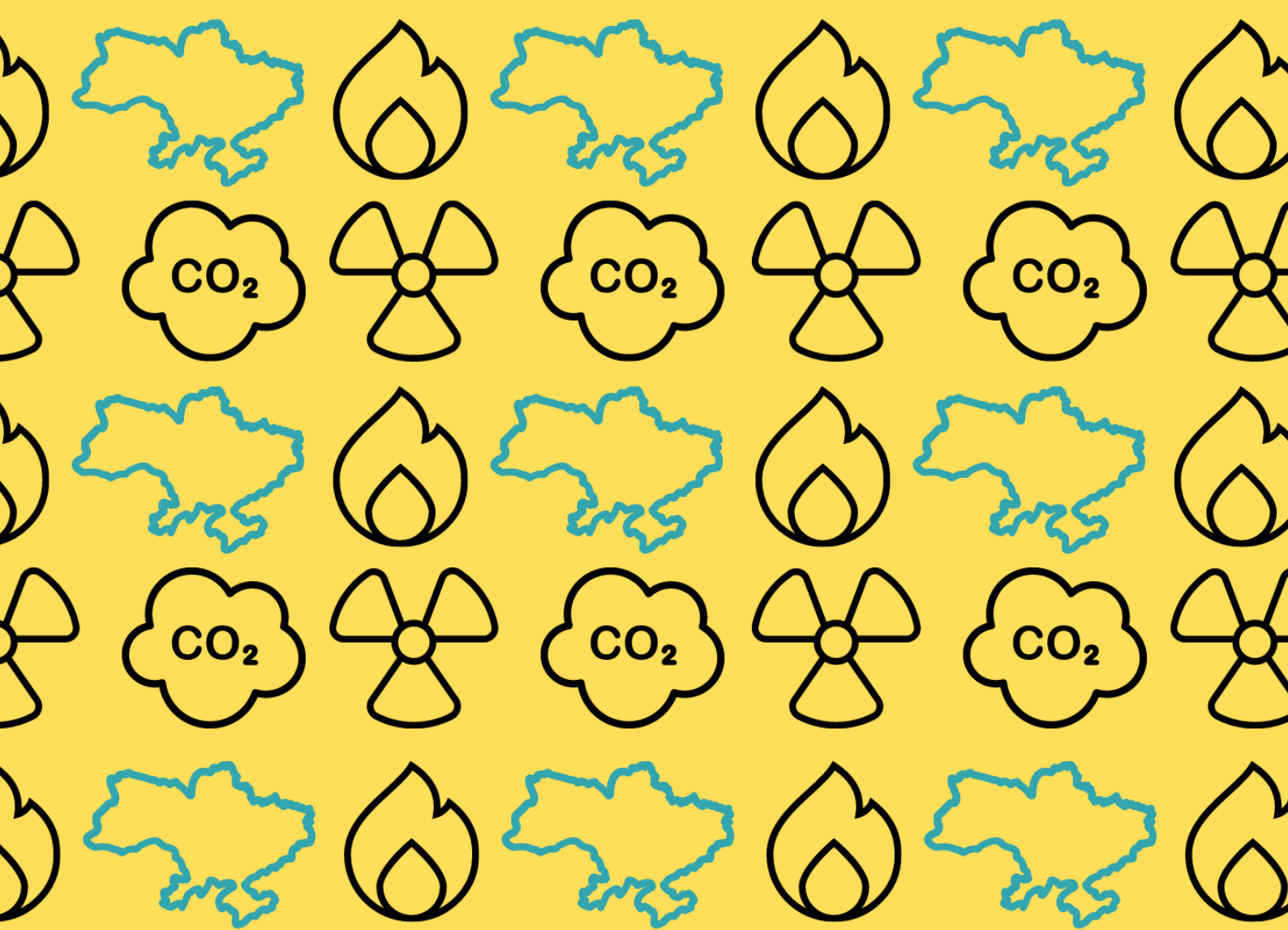

ДОВКІЛЛЯ І ВІЙНА В УКРАЇНІ

МЕДІАМОНІТОРИНГ ПРИСУТНОСТІ ТЕМИ У ЗМІ ТА
ПОШУКОВИХ ЗАПИТАХ УКРАЇНЦІВ
(24 ЛЮТОГО - 27 КВІТНЯ)

Медіамоніторинг проведено в рамках Ініціативи з розвитку екологічної політики й адвокації в Україні (EPAIU), що здійснюється Міжнародним фондом «Відродження», за фінансової підтримки Швеції.

Авторські права на цю публікацію належать Міжнародному фонду «Відродження». Будь-яке використання, окрім загальноприйнятих наукових норм цитування, інформації, що відображає зміст цієї публікації, без письмової згоди забороняється.

«Ініціатива з розвитку екологічної політики й адвокації в Україні» (EPAIU) спрямована на розвиток громадських організацій, які працюють в екологічній сфері – інституційно спроможних, з доброчесним управлінням, підзвітних та визнаних в екологічній спільноті – які зможуть сприяти реформам в Україні, виконанню відповідних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, виконанню інших міжнародних домовленостей України через впровадження екологічних політик і здійснення адвокаційних заходів на захист довкілля. Ініціатива виконується за підтримки Швеції.

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фундацій в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проектів, до реалізації яких долучилися понад 60 тисяч активістів та організацій України на суму понад 200 мільйонів доларів США.

ЗМІСТ

Вступ	4
Довкілля і війна	7
● Зміни клімату	10
● Зелена енергетика	13
● Радіаційна загроза	16
● Радіаційне забруднення	19
● Забруднення повітря	21
● Забруднення води	24
● Хімічне забруднення	27
● Лісові пожежі	30
● Підпали трави	32
Google тренди	34
Тема довкілля в промовах Президента	43
Висновки і рекомендації	46

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року, радикально змінило українську реальність – політичне життя, повсякдення, інформаційне поле. Новини із театру воєнних дій заповнили і визначали наш інформаційний простір. Однак, після першого шоку стало зрозуміло, що війна актуалізувала і, часом, в цілком новому світлі повернула до життя теми й проблеми довоєнного часу. Однією із них стала довкіллева проблематика.

Ми вирішили прослідкувати як проблематика довкілля відображається в інформпросторі України в умовах повномасштабної війни. Ми зосередилися на періоді із **24 лютого по 4 квітня** – на перших 40 днях з початку війни. Хоча це радше збіг, але фактично цей час співпав із так званою «першою фазою» загострення російсько-української війни в 2022 році – фазою, коли агресор розраховував на швидке загарбання і встановлення контролю над всією країною, на т.з. «бліцкриг». Задля цього він використовував методи ураження, які мали примусити українське політичне керівництво та суспільство до швидкої капітуляції. Зокрема застосовувалися авіа- та артилерійські удари по об'єктах інфраструктури, руйнування яких завдавали суттєвої шкоди довкіллю та загрожували життю людей. Викликані застосуванням різних видів зброї пожежі забруднювали повітря, страждали від бойових дій також вода і ґрунти. Окупанти навіть вдалися до відвертого ядерного тероризму, захопивши Чорнобильську зону відчуження та дві українські атомні електростанції. Ця перша фаза, період з кінця лютого – до початку квітня, яскраво засвідчила, що російський «Джагернаут» практично не має застережень для своєї руйнівної, деструктивної ходи – ні щодо опонентів на полі бою, ні щодо мирних громадян, міст і сіл, економічних об'єктів та природи, довкілля.

Цей медіамоніторинг був покликаний прослідкувати: як реагували українські медіа, а через них і українські політики, громадянське суспільство, звичайні громадяни на ситуацію в довкіллевій сфері, зміна якої викликана російським нашествям. Також ми не залишили без уваги й теми, традиційні для вітчизняного природоохоронного дискурсу і спробували виявити зміни, що відбулися в їхньому медіавідображенні в цей драматичний час.

Основу дослідження склав метод контент-аналізу, завдяки якому було сформовано корпус джерел за 10 темами, ключовими для охорони довкілля в період війни. Пошукову базу сформували матеріали українських онлайн-медіа (5798 ресурсів), друковані медіа (249 видань), телебачення (32 канали), радіо (11 станцій). Загальна тема «Довкілля та війна» стала результатом розширеного пошуку, де масив для аналізу формувався з усіх повідомлень, що містили згадки про війну, воєнні дії та водночас мали відсилання до питань довкілля. Масив джерел для 9 інших тем був сформований на основі чітких збігів у пошуку ключових категорій. Результати такого пошуку та їхній аналіз можна знайти далі в тематичних підрозділах:

- «Зміни клімату»
- «Зелена енергетика»
- «Радіаційна загроза»;
- «Радіаційне забруднення»

- «Забруднення повітря»
- «Забруднення води»
- «Хімічне забруднення»
- «Лісові пожежі»
- «Підпал трави»

У кожному такому підрозділі було артикульовано ключові внутрішні підтеми та визначено головні інформаційні приводи. На основі отриманих даних також можна спостерігати загальну динаміку звертання медіа до кожної згаданої теми, а також загальну структуру її присутності в типах ЗМІ (друковані видання, онлайн-ресурси, телебачення (позначається як ТБ), радіо та інформаційні агенції (позначається як ІА).

Також додається структура присутності теми за рівнем медіа (в Топ-100, національних, регіональних і маловідомих). Відповідність джерел до категорії Топ-100 визначалася згідно з останньою версією рейтингу ІНАУ (Інтернет Асоціація України) від травня 2021 року. До джерел національного рівня віднесено видання та ресурси з аудиторією від 35 000 (аудиторія джерела визначалася як місячна аудиторія джерела на основі даних відкритого ресурсу SimilarWeb). Маловідомі – це джерела, що, відповідно, мають нижчі аудиторії за згаданий показник. Нарешті, регіональні – це всі джерела, які мають чітку кореляцію із конкретними регіонами України (за цієї умови їхня аудиторія не бралася до уваги).

В дослідженні також представлена подібна структура по кожній темі за критерієм орієнтації джерел:

- новинарні – в яких домінують матеріали в жанрі новин;
- інформаційні агенції – ресурси, пов'язані з інформагенціями, що мають такий офіційний статус і в межах роботи яких, зокрема, презентуються в інформпросторі нові дані, випускається власна інформаційна продукція тощо;
- суспільно-політичні – головна активність яких зосередження на відображенні політичного і суспільного життя;
- консолідатори – ресурси, що не виробляють власного контенту, а лише агрегують і ретранслюють вже готовий;
- урядові – які фінансуються з державного бюджету,
- а також вузькопрофільні джерела, які формуються матеріалами, пов'язаними із певною конкретною сферою економіки чи суспільного життя – АПК (агропромисловий комплекс), ПЕК (паливно-енергетичний комплекс), HI-Tech («високі технології»). До останньої групи відносять і джерела категорії «Екологія».

Крім аналізу моніторингових даних за ключовими категоріями теми «Довкілля і війна», було досліджено також й особливості зацікавленості українців у питанні довкілля на основі пошуків у Google, за допомогою сервісу Google trends. Тут було обрано більш тривалий період для відстеження – **з початку року по кінець квітня**. Це дозволило побачити динаміку зацікавленості українців довкіллевою проблематикою в ширшому контексті, порівняти дані воєнного часу із періодом, що йому передував.

Нарешті останнім підрозділом дослідження став аналіз присутності проблематики охорони навколишнього середовища в промовах Президента України Володимира Зеленського. Саме його публічні виступи перед зарубіжними парламентами, інтерв'ю світовим ЗМІ, щоденні звернення до громадян своєї країни, до різноманітних зібрань за кордоном стали справжнім

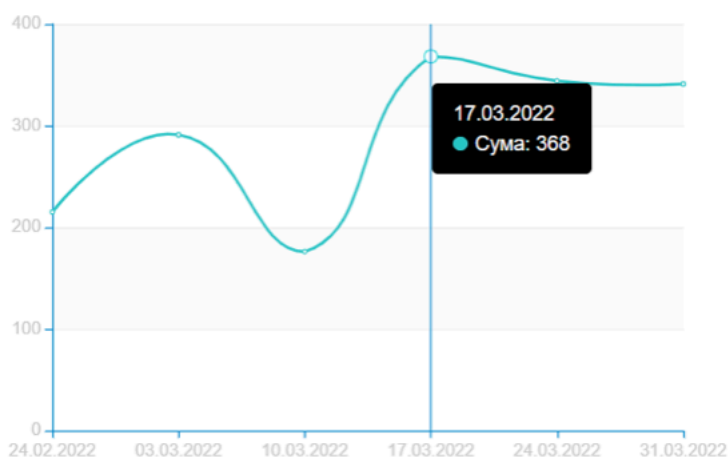
голосом України, що бореться, яка воює за свою свободу і свободу всього демократичного світу. В цій багатоманітній комунікації було приділено увагу й екологічним проблемам.

Загалом це дослідження не претендує на вичерпність чи репрезентативність для такої складної теми як «Довкілля і війна», актуальність і значення якої за мірою продовження воєнних дій лише зростає. Ми лише зафіксували як це виглядає в дзеркалі українських мас-медіа, і лише в початковий період повномасштабного збройного конфлікту. Ми були б дуже раді, якби це дослідження стало своєрідним запрошенням до ширшої, власне експертної і, можливо, суспільної дискусії про наслідки російської агресії для довкілля України, Європи та світу. І яка б, своєю чергою, могла стати частиною великої й дуже важливої розмови про ціну цієї війни загалом.

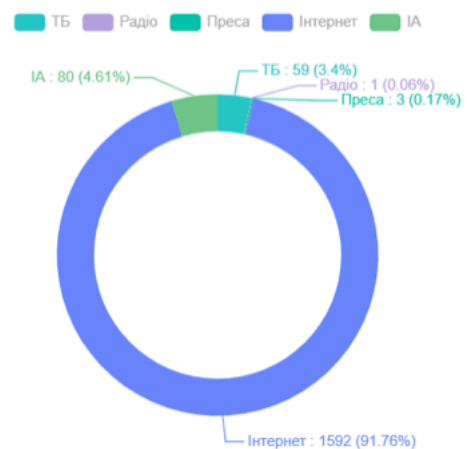
ДОВКІЛЛЯ І ВІЙНА

До аналізу залучено масив повідомлень, який поєднував загальні екологічні проблеми, що виникли чи актуалізувалися під час війни, а також ті, в яких оцінювався її вплив на наслідки для довкілля в цілому. Матеріали, які фокусувалися на окремих випадках та конкретних довкілєвих проблемах знаходилися за межами цього аналізу, але більшою мірою представлені в наступних підрозділах.

Динаміка згадувань

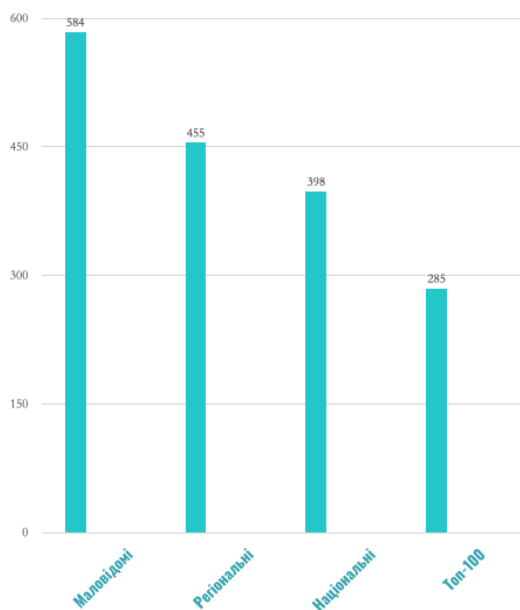
Типи ЗМІ

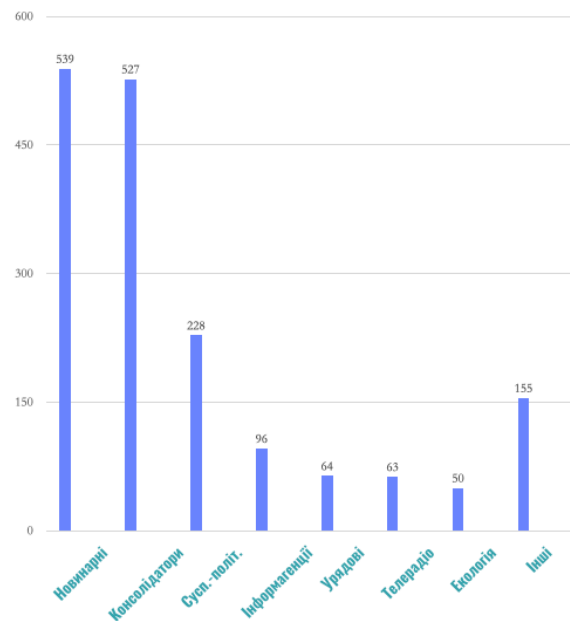
Загалом є підстави констатувати, що увага до проблем довкілля внаслідок воєнних дій в українському медіапросторі була значною. За увесь досліджуваний період (24.02.2022 — 4.03.2022) зафіксовано 1722 повідомлення, з яких 955 оригінальних. При цьому динаміка була відносно рівномірною із невеликим зменшенням присутності теми на другий тиждень із наступним відносним зростанням, яке надалі стабілізувалося на рівні біля 350 повідомлень за тиждень.

Увагу до теми підтримували як національні й топ-медіа, так і регіональні. Актуальність тематики «Довкілля і війна» підкреслює її стабільна присутність в медіа новинарного профілю, а також на ресурсах-консолідаторах, розповсюдження на яких посилювало інформаційний сигнал. Також привертає увагу достатньо високе резонування теми і державних медіа та в електронних – більше 60 повідомлень за період в кожній згаданій категорії.

Розподіл матеріалів за категорією джерел

Розподіл матеріалів за профілем джерел

Провідним тематичним блоком стали загрози і наслідки для довкілля російської агресії проти України. В низці спеціальних матеріалів наголошувалося на шкоді, завданій екосистемі, елементах технологічних катастроф (внаслідок спалення нафтових баз, руйнування виробництв, зупинки діяльності птахофабрик тощо), [руйнування інфраструктури](#), пов'язаної із водопостачанням та водовідведенням, вимкненням електропостачання на об'єктах, що викидають стічні води; наслідками для змін клімату. Окрема увага приділялася [небезпекам ядерної та радіаційної безпеки](#), пов'язаним із захопленням армією РФ українських АЕС та деструктивною поведінкою навколо них.

Велика група повідомлень стосувалася фіксації злочинів проти довкілля. Зокрема, запуску нового сервісу телеграм-боту «SaveEcoBot», завдяки якому «кожен українець може надіслати факти про шкоду довкіллю до Міністерства захисту довкілля та Державної екологічної інспекції». У новині про появу такої можливості уточнювалось, що [«усі зібрані екологічні злочини»](#) будуть додані до позову до Міжнародного суду ООН». Оглядові матеріали про екозлочини внаслідок російського вторгнення супроводжували і [коментарі представників українських екологічних організацій](#). Особливий резонанс мала публікація ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія» про [111 зафіксованих злочинів проти довкілля](#) (на кінець березня), вчинених російськими військами в Україні з 24 лютого.

Тема довкілля під час війни обрамлювала і великий медійний напрямок, пов'язаний із [загальною ситуацією](#) на [ядерних об'єктах](#) країни, їхньою роботою під [впливом воєнних дій і окупації](#) (докладніше про це можна дізнатися із підрозділів «Радіаційна загроза» та «Радіаційне забруднення»).

[Обстріли окупантами об'єктів інфраструктури](#) (нафтохранилищ, хімічних підприємств) та викликані ними пожежі, спричинили хвилю матеріалів про наслідки цих дій для довкілля. Зокрема, повідомлялося про відкриття [кримінальних справ за фактом екоциду](#), про [загальні екологічні](#) та

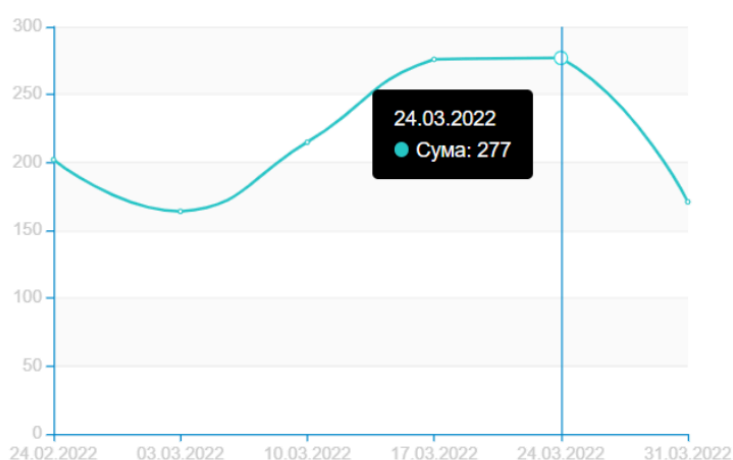
економічні збитки, про нанесення непоправних втрат для довкілля та загрози рівня [екологічних катастроф](#). Саме хвиля атак на об'єкти промислової інфраструктури спричинила вихід графіку кількісної динаміки висвітлення теми на верхнє плато в другій половині березня.

Самостійним, але резонансним приводом по темі стала [промова В. Зеленського перед парламентом Японії](#), де акцентувалося на появі безпрецедентних «екологічних та продовольчих викликів» внаслідок війни.

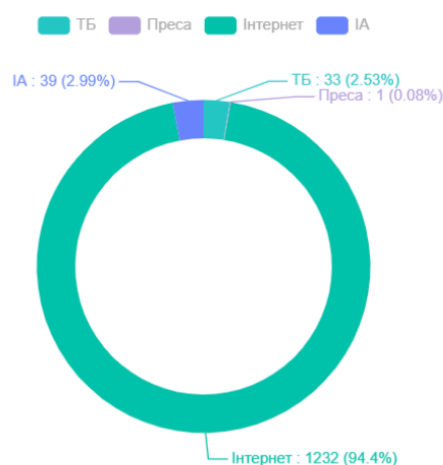
ЗМІНИ КЛІМАТУ

Попри обстріли та бойові дії, що з новою силою розгорнулись по всій території України 24 лютого, увага до відносно не воєнної теми змін клімату не зникла. За увесь досліджуваний період було зафіксовано 1315 повідомлень, з яких 800 – оригінальні. Про зміни клімату писали трохи менше, ніж про радіаційне забруднення та підпали трави – теми які особливо актуалізувалися в перший місяць російського вторгнення.

Динаміка згадувань

Типи ЗМІ

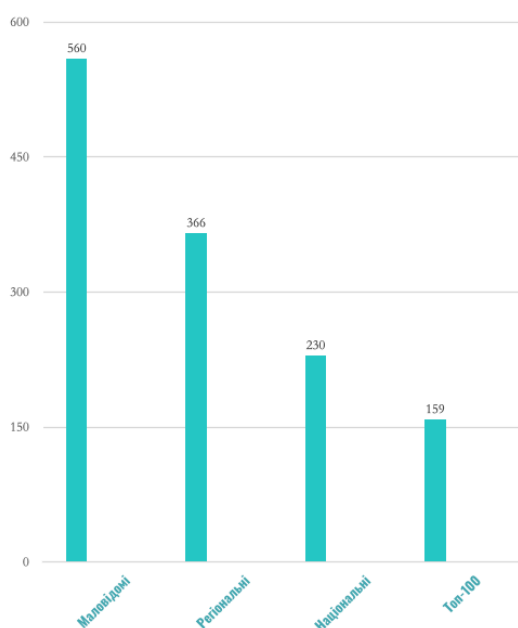

Пік уваги до теми випав на 4 та 5 тиждень повномасштабної війни, коли до неї звертались в 276 і 277 повідомленнях. Хоча поступове зростання інтересу фіксуємо уже на другий тиждень.

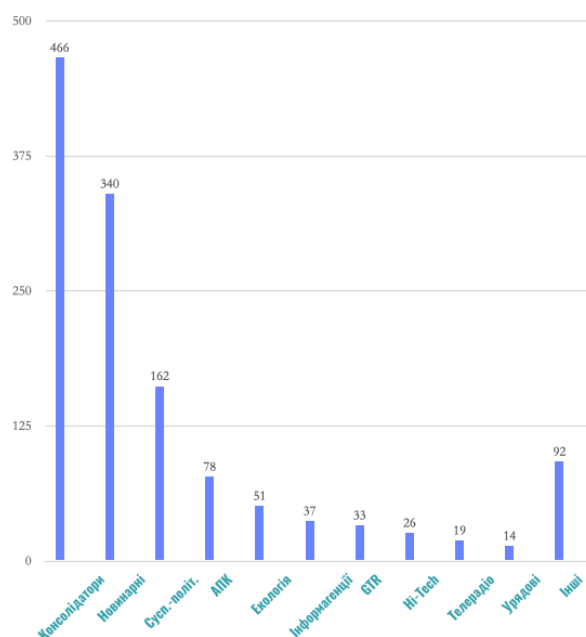
Найчастіше про зміни клімату писали маловідомі медіа, згадки в яких складають 42% (560 повідомлень) від усього масиву повідомлень. Дещо рідше – у 366 повідомленнях (27%) – зустрічаємо тему в регіональних ЗМІ. Національні медіа та медіа зі списку топ-100 згадували у своїх матеріалах кліматичні зміни в 230 (17,5%) та 159 (12%) повідомленнях відповідно. У порівнянні з іншими досліджуваними темами, які часто були прив'язані до новинних інфоприводів (забруднення повітря, радіаційна загроза, лісові пожежі тощо), така увага до змін клімату саме у маловідомих медіа викликає приємне здивування.

Але так само, як і в інших випадках, найбільше уваги темі приділялось у консолідаторах (агрегаторах новин) та новинарних медіа, загальна частка повідомлень в яких становить 61% від усього масиву. Такий показник свідчить про актуальність та «вірусність» теми в інфопросторі. Профільні екологічні медіа писали про зміни клімату в 51 повідомленні (4%). Вагомою видається кількість згадок у медіа агропромислового (АПК) та паливно-енергетичного комплексів (ПЕК) – 78 та 33 повідомлення відповідно, що разом складає 8,4%.

Розподіл матеріалів за категорією джерел

Розподіл матеріалів за профілем джерел

Тематично, повідомлення що містили згадки, або були присвячені кліматичним змінам, найчастіше стосувались тем відмови від співпраці з енергетичним комплексом РФ та гуманітарних наслідків війни – як для України, так і для усього світу. Щодо першої теми, простежуємо два основні погляди на можливі наслідки відмови ЄС від російського палива. Перший, оптимістичний, який схиляється до того, що такий крок дозволить прискорити перехід на відновлювальну енергетику та уникнути багатьох небезпек, що несуть кліматичні зміни. До цієї думки схиляється й заступниця міністра захисту довкілля та природних ресурсів з питань Європейської інтеграції України Ірина Ставчук, чия [колонка](#) для Економічної правди неодноразово цитували та поширювали медіа. Другий, радше песимістичний, веде до того, що відмова від імпорту російського палива змусить країни ЄС відновити власний видобуток, що значно сповільнить виконання Паризької угоди та поставить під загрозу програму Європейського зеленого курсу. А як наслідок – призведе до ще більшої шкоди довкіллю та змінам клімату.

У цій групі повідомлень є і один вельми цікавий кейс. Львівське регіональне медіа «Високий замок» [прокоментувало](#) результати розслідування німецького видання Die Welt, щодо причин залежності Німеччини та ЄС від російського палива. У ньому стверджується, що росія спонсорувала європейських кліматичних активістів, аби видобувна промисловість ЄС не розвивалась, а входила у залежність від російської.

Про зміни клімату в контексті гуманітарних наслідків війни згадується, переважно, у повідомленнях щодо продовольчої кризи, з якою світ стикнеться через війну. Медіа поширювали виступи українських та світових політиків на цю тему, зокрема і ті їх частини, що стосувались невідворотних наслідків війни для клімату. Наприклад, національне медіа «Голос України» [поширив](#) виступ Голови ВРУ Руслана Стефанчука перед Парламентською асамблеєю Франкофонії, де він наголосив, що російська агресія «відкинула на багато років назад спільні зусилля країн світу з боротьби зі змінами клімату.»

Зміни клімату побіжно згадували у повідомленнях про Саміт «ЄС КНР» (1 квітня) та пленарну сесію Європарламенту (4 квітня), де з-поміж іншого мали обговорюватись питання боротьби з кліматичними змінами. Втім, більше уваги у цих повідомленнях все ж отримало обговорення війни в Україні та міжнародної безпеки.

Значно більше уваги змінам клімату приділили у повідомленнях щодо злочинів проти довкілля та наслідків війни. Майже кожне таке повідомлення містить або згадку, або пояснення впливу військової агресії росії на довкілля та глобальні зміни клімату. Зі зрозумілих й очікуваних факторів впливу: викиди вуглекислого газу та водяної пари (парникових газів) внаслідок обстрілів; залишки уламків ракет і артилерійських снарядів, що призводять до окислення ґрунтів і впливатимуть на ріст рослин; руйнування цілих екосистем, заповідних зон; заміна російського викопного палива вуглем та скрапленим газом – не менш шкідливих за нафту та російський газ. З [неочікуваних](#) – зменшення державних витрат на екологічні політики та боротьбу зі змінами клімату через збільшення витрат на озброєння та оборонний комплекс по всій Європі та США, як відповідь на можливе просування російської агресії. Деякі медіа також [поширювали](#) тези зі статті німецького видання Der Spiegel, під заголовками «Війна путіна послаблює боротьбу із зміною клімату», та [колонку](#) журналіста Сергія Діденка «Проблеми клімату: як війна в Україні вплине на тенденції декарбонізації»

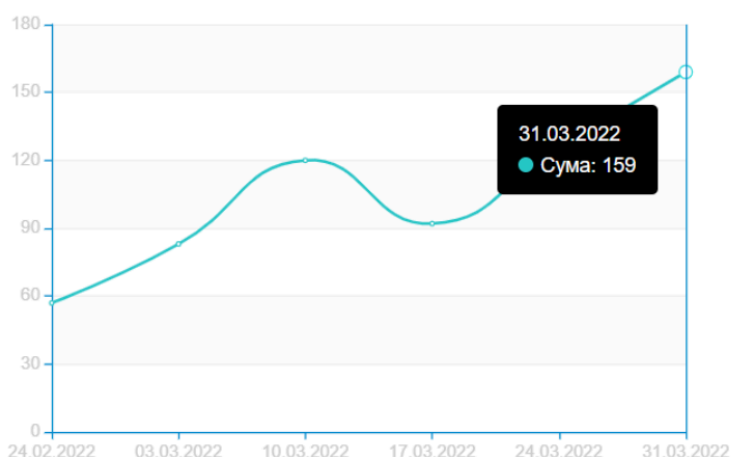
Теми війни та змін клімату поєдналися навіть у [повідомленнях](#) про мілітаризацію Арктики. Навіть медіа зі списку топ-100 писали про те, що через російську агресію в Україні, у березні американські військові провели перші масштабні навчання в Арктиці, яка через зміни клімату відкривається для судноплавних шляхів, видобутку ресурсів та досліджень. Росія вже не перший десяток років збільшує свою присутність в регіоні, але її агресія проти України підштовхнула США до зміцнення своїх позицій також.

На відміну від інших досліджених тем, зміни клімату згадуються і у повідомленнях, що жодним чином не стосуються війни в Україні. Очевидно, що глобальні кліматичні зміни не можна поставити на паузу, але тут цікавим видається те, що навіть попри війну українські медіа поширювали новини про [танення льодовиків в Новій Зеландії](#) й [Антарктиді, підвищення рівня світового океану](#) та [зміни репродуктивної поведінки американських птахів](#). Теж саме стосується й змін клімату в Україні – медіа писали про них у контексті [початку посівної кампанії](#), [висадки дерев на Тернопільщині](#) та... початку сезону кліщів на [Черкащині](#)!

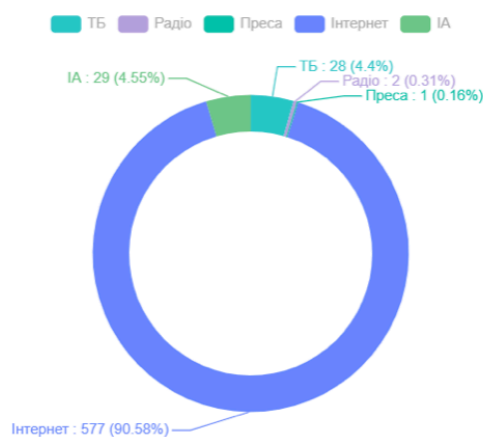
ЗЕЛЕНА ЕНЕРГЕТИКА

Значної уваги тема зеленої енергетики в українських медіа не отримала – з десяти досліджених тем вона була однією з найменш популярних за кількістю згадок, навіть попри потужну актуалізацію теми у суспільному дискурсі, через тиск на країни ЄС відмовитись від російського викопного палива.

Динаміка згадувань

Типи ЗМІ

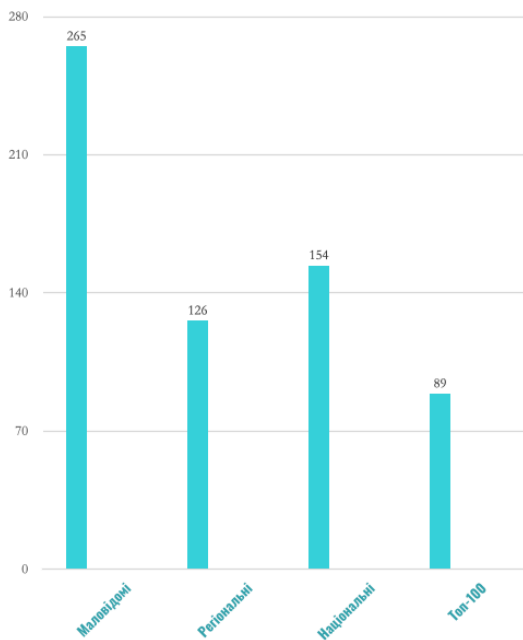

Загалом було зафіксовано 639 повідомлень, з яких більше половини (378 повідомлень) – оригінальні. Увага до теми мала висхідний характер і максимальне зростання в досліджуваній період спостерігалось саме в останній його відтинку, коли до теми звертались у 159 повідомленнях (24,9%).

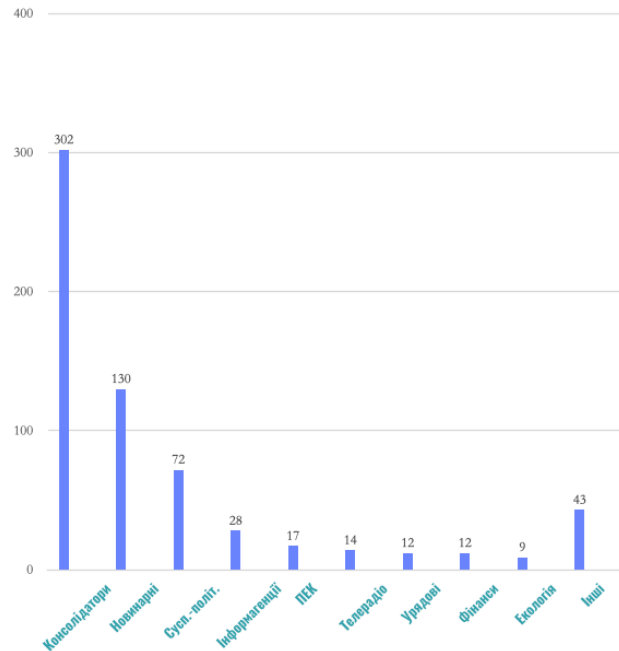
Найчастіше про зелену енергетику згадувалось у маловідомих медіа 265 повідомлень, які складають 41,5 % від усього масиву. Не обділили увагою тему і національні ЗМІ – 154 повідомлення за весь період (24%). Регіональні медіа та ЗМІ зі списку топ-100 згадували зелену енергетику рідше – у 126 (19,7%) та 89 (13,9%) повідомленнях відповідно.

Майже половина усіх повідомлень припадає на медіа консолідатори, в той час як 20% – на новинарні медіа і 11% на суспільно-політичні. Усі інші профілі українських ЗМІ згадували зелену енергетику не більш ніж у 30 повідомленнях. Найменший показник мають профільні екологічні медіа – лише 9 повідомлень за увесь період.

Розподіл матеріалів за категорією джерел

Розподіл матеріалів за профілем джерел

Загалом варто відзначити, що тема зеленої енергетики частіше за більшість інших досліджених тем є основним фокусом публікацій. Левова частка таких повідомлень стосується висвітлення українськими медіа позиції країн ЄС, США та решти світу щодо імпорту російських енергоресурсів. Ці публікації, умовно, можна поділити на дві теми – заяви держав та політиків щодо імпорту російського палива та аналітика/міркування [журналістів](#), [експертів](#) та [держпосадовців](#) на тему [«зеленого переходу»](#), відмови від розпалювання та [його впливу на зміни клімату](#) і позиції росії на міжнародній арені. Загальний контекст таких повідомлень, радше, позитивний – медіа частіше поширювали контент про повну відмову, ембарго та скорочення імпорту розпалювання або [зміни ставлення](#) країн ЄС до російського енергетичного комплексу. Теж саме стосується і «зеленого переходу», пришвидшення якого згадується як позитивний наслідок російсько-української війни через санкції для країни-агресорки. Ба більше, «зелений перехід» часто подається як своєрідна зброя проти агресора, що послабить його вплив на країни заходу і суттєво зменшить державний гаманець, з якого щедро оплачуються злочинні дії окупанта. Натомість деякі медіа поширювали менш оптимістичні повідомлення щодо можливостей зеленої енергетики повністю замінити розпалювання в ЄС.

Окрема група повідомлень стосується новини про приєднання України до Єдиної енергосистеми ЄС (16 березня) та позитивних наслідків від цього, зокрема і зниження обмежень для зеленої енергетики. Втім, значно більшої уваги ця новина привернула в контексті можливого зниження тарифів на електроенергію для населення України.

Значно менше, але все ж фіксуємо і згадки зеленої енергетики в контексті наслідків бойових дій та впливу війни на довкілля загалом. Деякі ЗМІ [писали](#) про пошкодження сонячних панелей та розкрадання окупантами обладнання «зелених» енергетичних станцій. Щодо загальних наслідків війни для зеленої енергетики бачимо наступне. Частина медіа тримається думки, що

санкції проти росії значно посилять потенціал «зеленої» енергії. У цей же час інша частина [вважає](#), що війна навпаки сповільнить розвиток цієї галузі в Європі через скорочення бюджетів країн на екологічні політики та аграрне лобі. А також, ймовірно, через «розкачування» суспільної думки росією. У цій же групі повідомлень зустрічаємо і цитування заяв Української асоціації відновлювальної енергетики щодо наслідків війни для галузі в Україні, зокрема і те, що остання «опинилась у зоні високого ризику повного або часткового руйнування».

На окрему увагу заслуговують згадки зеленої енергетики у заявах державних лідерів – Німеччини, Великої Британії та України. Канцлер Німеччини Олаф Шольц був одним із перших державних лідерів, який заявив про зміну енергетичної політики країни у відповідь на російську агресію. 28 лютого у промові до Бундестагу, яку поширили українські медіа, він заявив, «що швидшим буде прогрес розширення проєктів відновлюваної енергії, то краще».

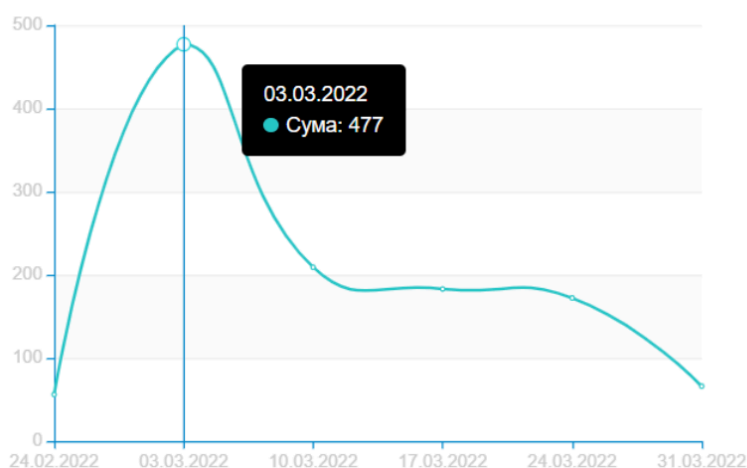
У статті для британського The Telegraph, яку українські медіа активно [поширювали](#) й цитували у середині березня, Борис Джонсон назвав зелену енергетику одним з інструментів, який дозволить позбавитись залежності від російської енергетики. На додачу прем'єр зауважив, що путін «...може прикрутити вентилі з нафтою і газом, але він нічого не може зробити проти вітру з Північного моря».

Промову Володимира Зеленського під час звернення до парламенту Данії (29 березня) медіа цитували з особливим запалом. У ній він закликав країни ЄС відмовитись від російського палива та прискорити «зелений перехід», зауваживши, що «...російська агресія проти України ... є аргументом, щоб прискорювати зелену трансформацію на континенті».

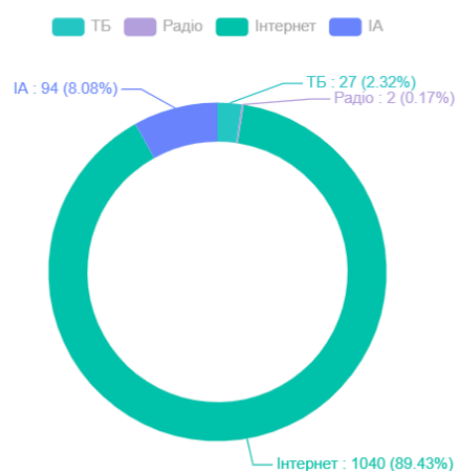
РАДІАЦІЙНА ЗАГРОЗА

Висока увага медіа до теми спостерігалася з першого тижня повномасштабної війни. Власне, саме тоді вона сягнула максимуму – 477 повідомлень. Надалі інтенсивність звертань до теми зменшилася й стабілізувалася на рівні близько 200 повідомлень за тиждень.

Динаміка згадувань

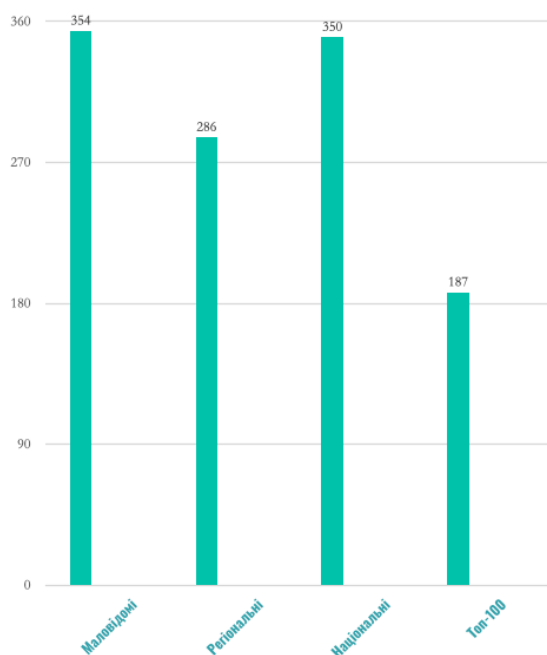
Типи ЗМІ

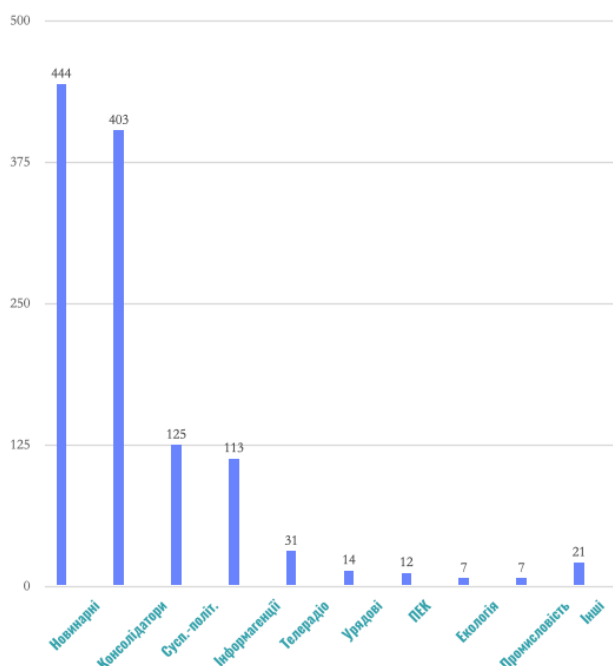
Майже половину матеріалів (48,7%) від всього масиву було розміщено на медіа із максимальним охопленням – 350 в національних і ще 187 в медіа із категорії топ-100. Головні групи джерел за тематикою – новинарні (444 повідомлення) та ресурси консолідатори (403 повідомлення). Привертає увагу і значна частка повідомлень інформагенцій – 113.

Пікові показники саме в перший тиждень війни пояснювалися захопленням російською армією двох українських АЕС – Чорнобильської і Запорізької. Під час бою за останню трапилося влучання снаряду в будівлю станції та локальна пожежа. Українська сторона активно привертала увагу медіа і світової громадськості до потенційно катастрофічних наслідків подібних дій окупантів. Зокрема, резонанс мала заява в.о міністра захисту довкілля та природних ресурсів Р. Стрільця, який попереджав, що «якщо снаряд потрапить у сховище ядерних відходів на ЗАЕС, радіацію може рознести на невизначену відстань»

Розподіл матеріалів за категорією джерел

Розподіл матеріалів за профілем джерел

10 березня у форматі відео-конференції відбулося засідання Комітету Верховної Ради з питань енергетики та житлово-комунальних послуг, за результатами якого було [прийнято звернення до парламентів іноземних держав](#), в ньому наголошувалося на небезпеках всесвітньої ядерної загрози через захоплення рф ЧАЕС та ЗАЕС.

Міністр закордонних справ Дмитро Кулеба в ефірі національного телемарафону пояснив складнощі врегулювання ситуації, в тому числі й за участі МАГАТЕ: «[відбулося багато різних комунікацій](#)», в рамках яких росіянам у принципі дали зрозуміти, що ядерні об'єкти – це не іграшки, і це абсолютно інший рівень загроз, проблем. І ви бачите, що в принципі ситуація стабілізувалася».

При цьому міністр пообіцяв відповідальність для рф і «затягати» її «по всіх форматах міжнародних і, якщо треба, по судах за те, що в принципі вони наражали світ на ядерну небезпеку, захоплюючи Запорізьку АЕС чи Чорнобиль».

Активно поширювалися практичні поради громадянам про дії в разі радіаційних загроз. Передусім [інструкції Центру громадського здоров'я](#) МОН. Їх активно розміщували на своїх сторінках органи [місцевої влади і самоуправління](#). Для надання суспільству достовірної інформації та допомоги своєчасного [захисту від радіаційних загроз](#) Міністерство захисту довкілля разом з партнерами з ГО «Збережи Дніпро» на SaveEcoBot створило [Єдину карту радіаційного фону в Україні](#). Місцеві медіа користувалися його даними для [інформування власних громад](#) про радіаційний стан та можливі загрози. Окрема увага приділялася новинам про [рівень радіації саме на ЧАЕС](#).

Помітну увагу медіа приділили загрозі перенесення радіації з Чорнобиля до російських і білоруських військових баз, внаслідок перебування кількох сотень одиниць військової техніки в межах території з найвищим рівнем радіаційного забруднення.

Самостійна група повідомлень стосувалася висвітленню проблеми постійних обстрілів ще одного ядерного об'єкту – ЯПУ «Джерела нейтронів» (Харків, ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут») і переведенню установки в глибокий підкритичний стан. Попереджалося, що її пошкодження через обстріли можуть призвести до тяжких радіаційних наслідків із забрудненням прилеглих територій.

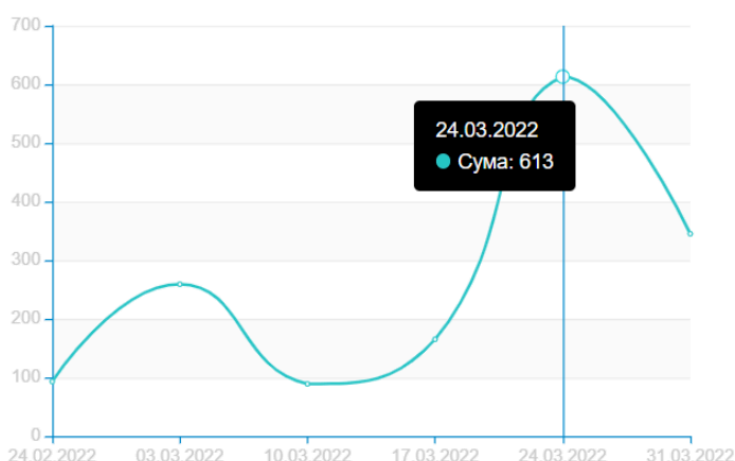
Резонанс мав і виступ Президента України Володимира Зеленського перед парламентом Австралії, де він підкреслив, що РФ через війну проти України «повернула світу найгірші сторінки ХХ століття» і, зокрема, торкнувся й загрози ядерної: «Доля глобальної безпеки вирішується зараз. Жодна людина не здатна керувати вітром і опадами на планеті, а отже, ніхто не зможе врятувати ту чи іншу частину Землі від радіаційного забруднення внаслідок застосування ядерної зброї».

Варто відзначити, що пізніше громадські активісти, що займаються захистом довкілля, звернулись до низки міжнародних інституцій з вимогами визнати росію ядерним терористом та накласти санкції на державне підприємство країни-агресорки «Росатом». Разом з цим розпочалася низка міжнародних адвокаційних кампаній та звернень до МАГАТЕ з цими ж вимогами. Публікації на цю тему мали значний резонанс в українських медіа, втім не потрапили до нашого дослідження, оскільки почали з'являтися після 4 квітня.

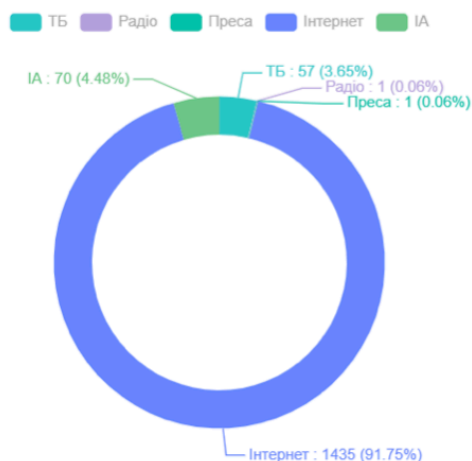
РАДІАЦІЙНЕ ЗАБРУДНЕННЯ

У порівнянні із темою радіаційної загрози, увага медіа до проблем радіаційного забруднення актуалізувалася на четвертий тиждень ведення масових воєнних дій. Тоді було зафіксовано 613 повідомлень (39,1% від всього масиву). Однак, спостерігалось і коливання в перший тиждень. Тоді тема потенційного забруднення супроводжувала тему загроз, яка була серед найбільш актуальних.

Динаміка згадувань

Типи ЗМІ

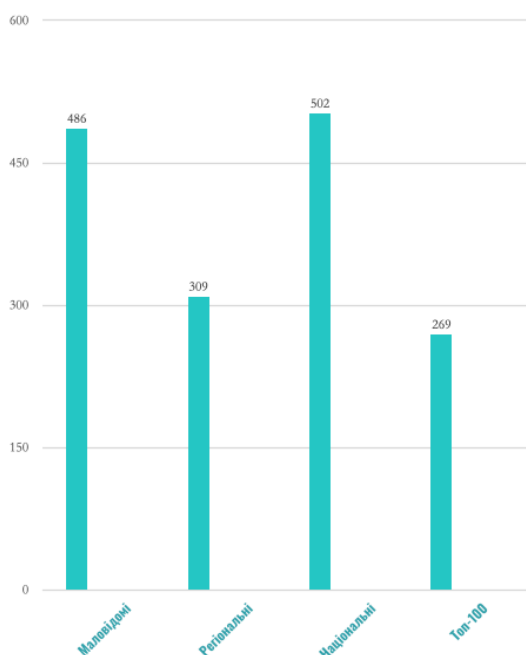

Прикметно велика увага статусних медіа – найбільша група повідомлень (502 або 32,1% від усього масиву) розміщувалася на ресурсах національного масштабу, а ще 269 повідомлень (17,2) в топ-100. Також 605 повідомлень (38,6%) поширювалися ресурсами-консолідаторами, що певною мірою свідчить про їхню інформаційну «вірусність».

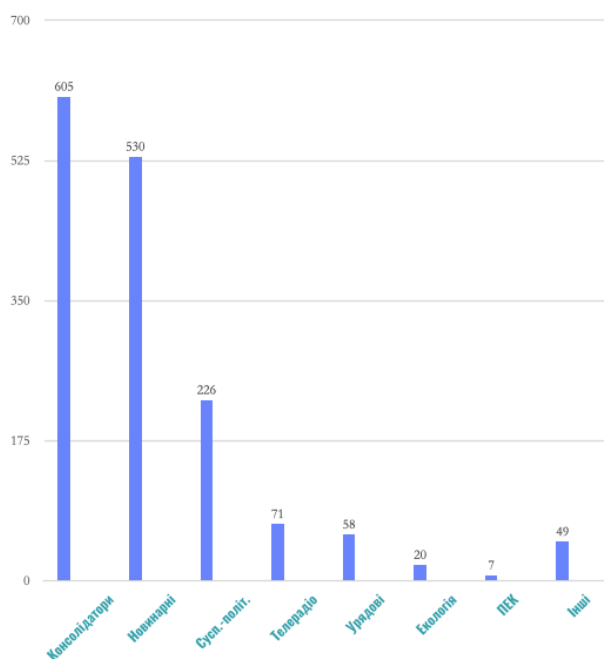
Значний резонанс викликала інформація про погіршення показників радіаційного забруднення в Чорнобильській зоні, що передусім корелювалося із повідомленнями про масштабні пожежі з [посиланням на дані](#) Державної інспекції ядерного регулювання. При цьому, однак, відзначалося, що автоматизована система контролю радіації в Зоні відчуження на той момент (21 березня) не працювала, оскільки знаходилася під контролем армії РФ. Тому припущення про масштаби і наслідки (зокрема, про загрози для України і всієї Європи) мали гіпотетичний характер і не ґрунтувалися на емпіричних даних.

25 березня з'явилися повідомлення вже з посиланням на дані автоматизованої системи радіаційного контролю, де у режимі онлайн зафіксовано перевищення гамма-випромінювання на значній частині пунктів спостережень.

Розподіл матеріалів за категорією джерел

Розподіл матеріалів за профілем джерел

Зростання забруднення пов'язувалося із «рухом значної кількості військової техніки, що спричиняє підняття радіоактивного пилу». Також зазначалося, що загарбники, знаходячись у зоні відчуження, «...не володіючи навичками із забезпечення особистої безпеки під час роботи на радіоактивно забрудненій території ... зазнають значного зовнішнього та внутрішнього опромінення».

Окрему велику групу склали повідомлення про наслідки перебування російських окупантів в «рудому лісі», в який «навіть сталкери бояться заходити». Уточнювалося, що ця «ділянка вважається однією з найбільш радіоактивно забруднених в Зоні відчуження» і що «здійснюючи там "земельні роботи", окупаційні війська отримують не лише потужне гамма-опромінення, але ще й ураження альфа- і бета-частинками».

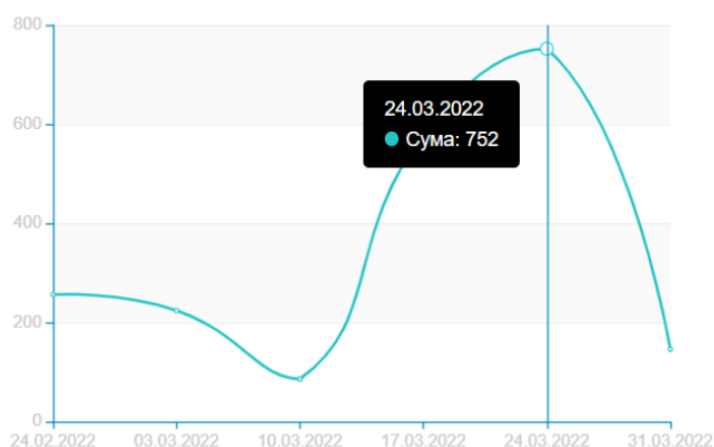
Помітним приводом для актуалізації теми стали обстріли окупантами ЯПО «Джерело нейтронів» у Харкові. Держатомрегулювання відзначало, що інституту було «завдано катастрофічних збитків» і попереджало, що: «"джерело нейтронів", як і будь-яка інша ядерна установка, не розрахована на експлуатацію в умовах бойових дій. Продовження її бомбардування може призвести до тяжких радіаційних наслідків із забрудненням прилеглих територій». Утім, згодом, тут теж констатували, що «ушкоджень, які б впливали на стан ядерної та радіаційної безпеки не виявлено. Радіаційна ситуація на майданчику в межах норми. Персонал продовжує роботи з усунення наслідків бомбардування».

Перша хвиля актуалізації теми радіаційного забруднення відбулася вже у перші два тижні війни. Головним приводом в цей час виступало навіть не взяття агресором під контроль зони ЧАЕС, а захоплення і обстріли ним Запорізької АЕС, під час яких там навіть виникла пожежа. Медіа оцінювали ймовірність аварії і моделювали наслідки. Від того часу і протягом всього досліджуваного періоду медіа приділяли помітну увагу для розміщення матеріалів з інструкціями громадянам про дії внаслідок радіаційної небезпеки.

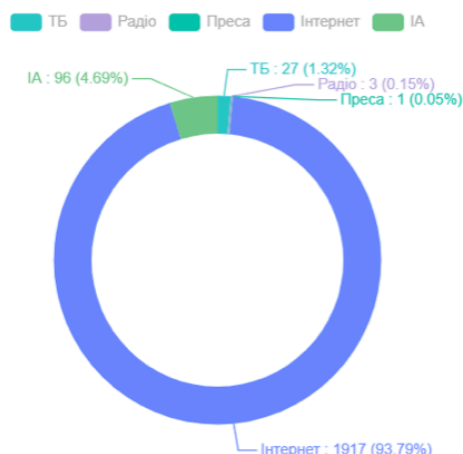
ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ

До теми забруднення повітря українські медіа звертались найчастіше, у порівнянні з усіма іншими дослідженими темами. Загалом ми зафіксували 2050 повідомлень, з яких майже половина (999 повідомлень) оригінальних. Пік уваги до забруднення повітря випав на 4 тиждень повномасштабної війни, коли до теми зверталися в 752 повідомленнях, що складає майже 37 % від загального показника за обраний період. Втім, поступове зростання уваги до теми можна помітити і з початку третього тижня.

Динаміка згадувань

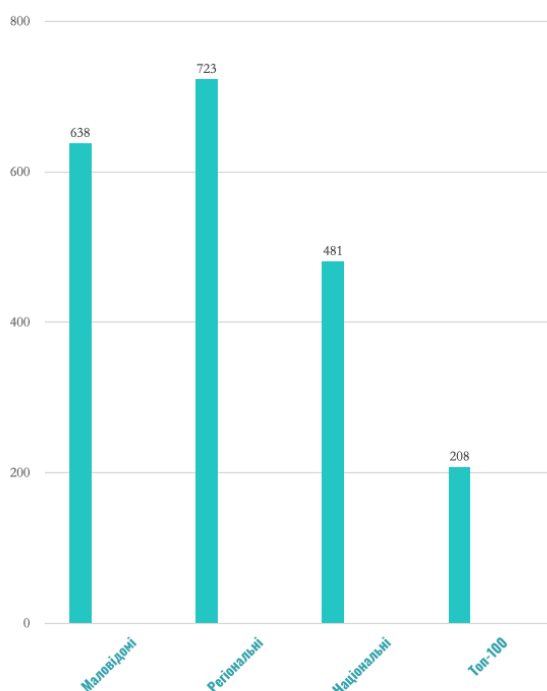
Типи ЗМІ

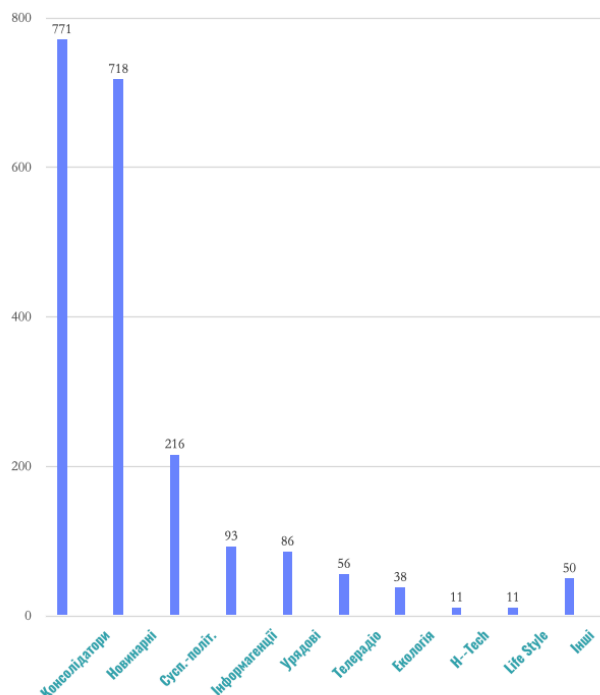
Найчастіше до теми звертались у регіональних ЗМІ – 723 зафіксовані повідомлення (35,3% від загальної маси). Трохи менше, всього на 4%, про забруднення повітря писали на майданчиках маловідомих медіа. Частка згадок теми у національних медіа склала 23,5%, а у ЗМІ зі списку топ-100 – 10%.

Найбільше повідомлень фіксуємо у новинарних медіа та консолідаторах – 73% від усієї маси повідомлень. Це пов'язано з тим, що увага до проблеми почасти актуалізувалась новинами про масштабні пожежі, підпали сухостою та ситуацією на ЧАЕС і навколишніх територіях. Меншою мірою про проблему писали у суспільно-політичних (10,5%), урядових медіа (4,2%) та на майданчиках інформаційних агенцій (4,5%). Профільні екологічні медіа згадували забруднення повітря лише у 38 повідомленнях за увесь період, що складає менш ніж 2%. Останні переважно публікували великі аналітичні матеріали, частка яких з-поміж інших типів повідомлень найменша.

Розподіл матеріалів за категорією джерел

Розподіл матеріалів за профілем джерел

Лева частка повідомлень стосується забруднення повітря в контексті новин про ситуацію на ЧАЕС та бойових дій на території зони відчуження. Найбільше уваги до цієї теми бачимо уже наприкінці березня та після звільнення електростанції від окупантів. Потужними інфоприводами стали [«вояж» російської техніки Рудим лісом](#), що здійняв у повітря величезну хмару радіаційного пилу, та масштабні пожежі в лісах зони відчуження. Повідомлення про них було [опубліковане](#) на офіційній сторінці Міндовкілля, із застереженням щодо підвищення рівня радіоактивного забруднення повітря «внаслідок бойових дій та підпалів рашистами». Це ж повідомлення було розтиражоване інформаційними агенціями (наприклад, [УНН](#)) та іншими медіа, з посиланнями на [допис](#) Омбудсменки Людмили Денісової у ФБ від 27 березня та сайт Міндовкілля. До речі, пізніше ДСНС [спростувало](#) цю інформацію.

Про забруднення повітря також писали у контексті пожеж і задимлень у Києві. Найгучніше про проблему із задимленням писали 24 та 30 березня, де інфоприводами стали обстріли та пожежі в області. Тоді ж медіа повідомляли, із посиланням на офіційні ресурси КМДА, про підвищення рівня забрудненості повітря по всьому місту:

«...станом на ранок 24 березня [Київ опинився на 8 сходинці](#) у рейтингу міст з найбруднішим повітрям. Все це через постійні пожежі внаслідок обстрілів. Як наслідок – концентрація забруднювачів у повітрі перевищує норму, рекомендовану ВООЗ, вже у 13 разів.»

Інтернет-медіа та інформагенції із списку «Топ-100» теж не оминали увагою задимлення в столиці. Згадувалось про перевищення норми забрудненості повітря у 9 чи 10 разів, а деякі медіа додавали до [повідомлень](#) дані з SaveEcoBot.

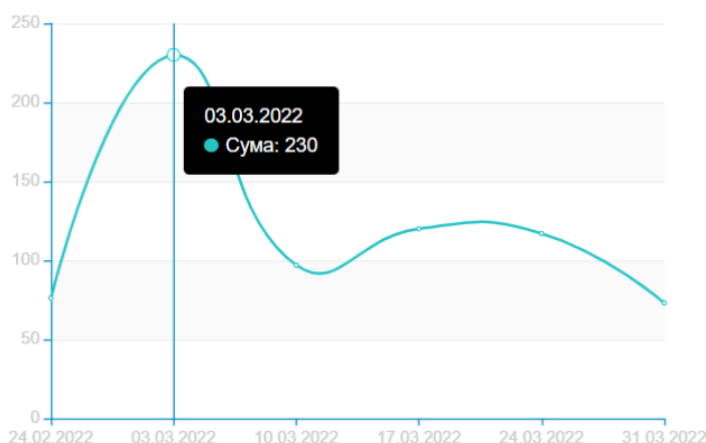
Найбільше повідомлень про забруднення повітря внаслідок підпалів трави також припадає на кінець березня – улюблений сезон паліїв. Такі повідомлення майже завжди супроводжуються нагадуваннями про кримінальну відповідальність за підпали та про шкоду довкіллю, зокрема і про забруднення повітря. Особливо у цій темі можна відзначити урядові медіа – офіційні інтернет-сторінки громад, міських та селищних рад. Наприклад, на інтернет-сторінці Ізяславської міської ради навіть [назвали](#) підпали трави злочином проти довкілля, який «у теперішніх умовах може розцінюватися і як диверсії, і як мародерство». Тут же автори сторінки пояснили, яку саме шкоду повітря наносять підпали сухостою та сміття.

Як і в більшості досліджуваних нами тем, забруднення повітря часто згадується у великих аналітичних матеріалах щодо наслідків війни для довкілля. Загальний контекст таких згадок – викиди небезпечних речовин у повітря внаслідок обстрілів промислових підприємств, викиди токсичних речовин з торф'яників внаслідок бойових дій у київських околицях та наслідки пожеж. У повідомленнях з порадами/інструкціями щодо безпеки під час надзвичайних ситуацій також зустрічаємо досліджувану тему. Статті із відповідними заголовками, на кшталт [«Як зменшити шкоду для організму від забрудненого повітря у місті»](#), або [«Как уберечься от смога и дыма – советы, которые уберегут здоровье»](#), виходили у всіх типах медіа. Тут же зустрічаємо і поради щодо поведінки при хімічних атаках (хімічне забруднення повітря) чи отруєннях небезпечними речовинами, що потрапляють у повітря внаслідок вибухів – хлор, аміак тощо.

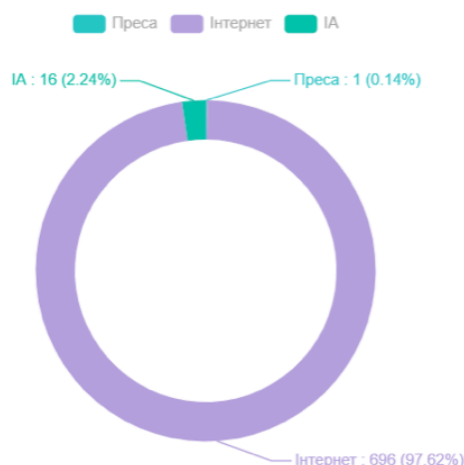
ЗАБРУДНЕННЯ ВОДИ

За весь період ми зафіксували 727 повідомлень по тематиці, і це один з найменших показників уваги. Більш ніж половина з них – 399 – оригінальні повідомлення. Пік уваги до теми випав **на 2 тиждень** повномасштабної війни, коли до неї зверталися в 230 повідомленнях (32%). Хоча поступову актуалізацію бачимо від самого початку воєнних дій.

Динаміка згадувань

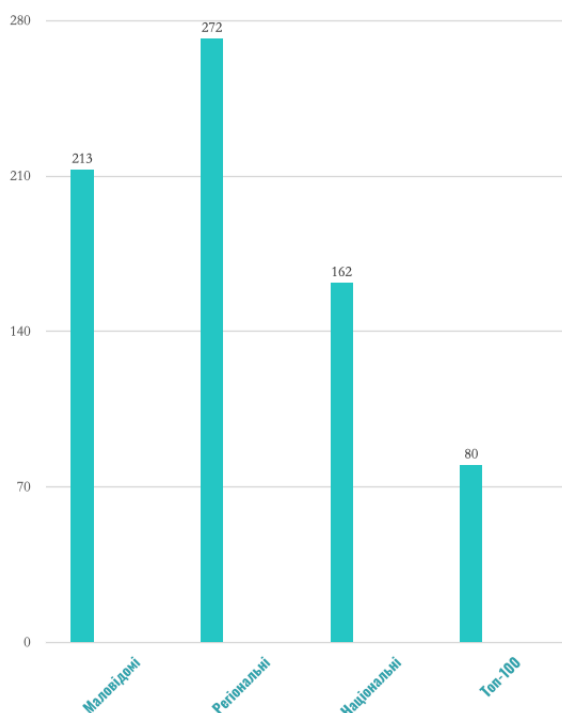
Типи ЗМІ

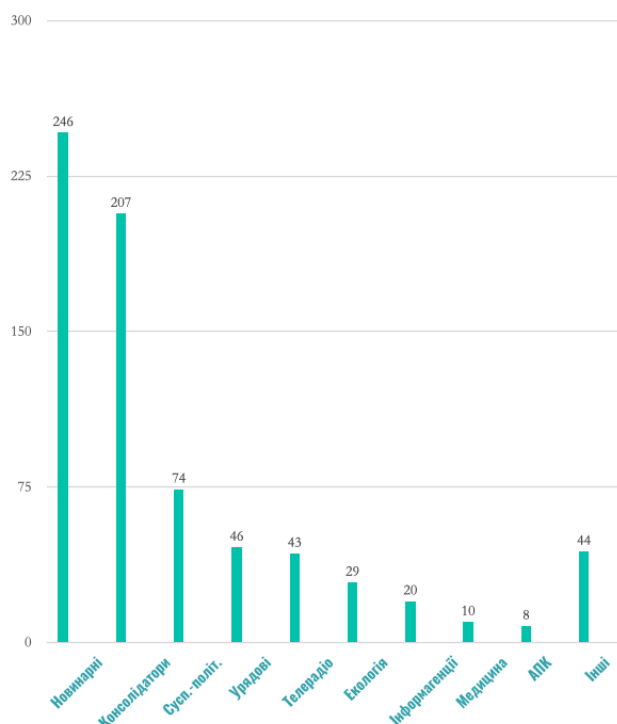
Найчастіше про забруднення води писали у регіональних та маловідомих медіа, згадки в яких сумарно складають 66,7% від усього досліджуваного масиву. Як і з багатьма іншими темами, найбільшу увагу до забруднення води фіксуємо у новинарних медіа – 33,8%, та у консолідаторах – 28,5%. Разом це трохи більше половини усіх зафіксованих повідомлень за темою. Більш ніж удвічі рідше зустрічаємо тему в суспільно-політичних, урядових та телерадіо медіа. Профільні екологічні медіа згадували проблему у 29 повідомленнях (4%). З цікавого, по цій тематиці з'являються також згадки у медіа агропромислового комплексу (на графіку - АПК).

Магістральною проблемою, в контексті якої згадувалась тема, стало фільтрування води. Медіа публікували поради щодо очищення в домашніх умовах талої, дощової, річкової й води з крана. Такий інтерес до теми можна пов'язати із тим, що під час війни ускладнюється доступ до питної води, а також з'являються ризики забруднення водойм. Навіть UNICEF Ukraine опублікував на своїй Фейсбук-сторінці поради щодо очищення води, які національні та регіональні медіа поширювали з посиланням на першоджерело.

Розподіл матеріалів за категорією джерел

Розподіл матеріалів за профілем джерел

Втім, більшість медіа зазначає, що ці поради не стосуються води, забрудненої хімікатами. Повідомлення ж на цю тему займають окреме місце у досліджуваних нами джерелах. Забруднення води в контексті [хімічної атаки](#) чи [радіаційної загрози](#) також згадується, але займає радше другорядне місце і присутнє на рівні з іншими небезпеками, що несуть злочинні дії окупанта. Початок нової фази війни з росією також збігся з весняним профілактичним знезараженням колодязів, тому частка повідомлень на тему забруднення води припадає на [поради щодо очищення колодязів](#), які найчастіше зустрічаємо у маловідомих й регіональних медіа.

До теми забруднення води звертались і внаслідок двох важливих інфоприводів. Перший – загибель грачів у національному парку «Тузлівські лимани», про яку співробітник парку, еколог Іван Русев, [повідомив](#) на своїй Фейсбук-сторінці 30 березня. З-поміж можливих причин загибелі пернатих еколог називає вживання птахами забрудненої води. І хоч сам Русев вважає цю причину малоімовірною, згадки про неї розійшлись регіональними (особливо одеськими) та національними медіа.

Другий інфопривід – затоплення трьох шахт на Луганщині. Низка регіональних медіа повідомляла про повне затоплення шахт «Золоте» і «Тошківська» та підтоплення шахти «Карбоніт», через пошкодження системи водовідливу внаслідок ворожих обстрілів. На думку цитованих у [повідомленнях](#) експертів – це загрожує «забрудненню Попаснянського водозабору і місцевих джерел водопостачання», а як наслідок – «орієнтовно за 4-6 місяців шахтні води можуть вийти на високий поріг небезпеки для джерел водопостачання у районі». Якщо звертати увагу на оцінку ситуації самими медіа, то промовистими видаються заголовки, на кшталт [«Наслідки незворотні». На Луганщині через обстріли окупантів затопило 3 шахти. Чому це катастрофічно для регіону.](#), або [«На подконтрольной территории Луганщины назрела экокатастрофа»](#).

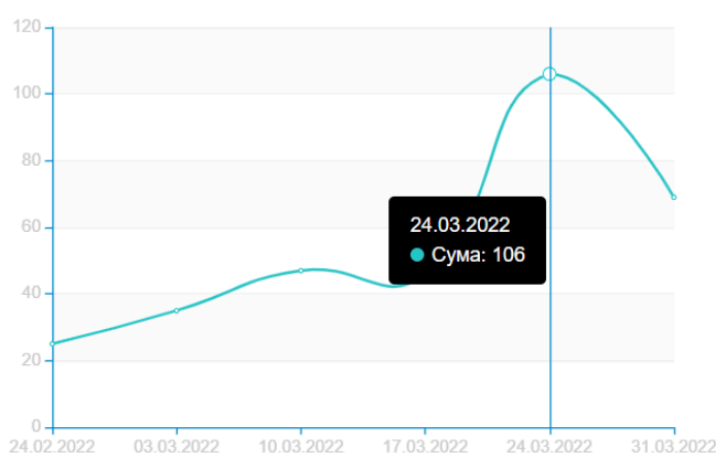
Окрема група повідомлень, в яких підіймається тема забруднення води, стосується захоронення окупантів. У багатьох медіа [згадувалось](#) масове спалення росіянами своїх солдатів у печах Крохмального заводу в місті Седнів, Чернігівської області. За оцінкою багатьох експертів, які надавали українським ЗМІ свої коментарі, хімічні речовини, що виділяються внаслідок обуглення тіл, забруднюють не лише повітря, але й водойма міста. Та ще більшої шкоди води завдають покинуті тіла окупантів, які виділяють отруйні речовини та небезпечні бактерії, що забруднюють ґрунтові води і водойма країни. За оцінками деяких екологів, які медіа активно [поширювали](#), таке забруднення води може призвести до екологічної катастрофи.

Присутність теми забруднення води фіксуємо і в аналітичних та підсумкових матеріалах щодо наслідків війни для довкілля. У більшості випадках про забруднення води згадують в контексті хімічного й радіаційного забруднення, злочинів проти довкілля та пошкодження окупантами водної інфраструктури – систем водопостачання й водовідведення, очисних споруд та каналізацій. Такі повідомлення зустрічаємо як на сторінках різних медіа, так і на офіційних державних ресурсах, наприклад на сайті [Міндовкілля](#). Але зустрічаються і більш вузькі аналітики. Наприклад, змістовний і розгорнутий [матеріал](#) із поясненнями наслідків захоплення росіянами Каховської ГЕС для водозабезпеченості України й Криму. У ньому також пояснювалось чому «повернення» води до Криму по старих і забруднених трубах радше зашкодить населенню окупованого півострова.

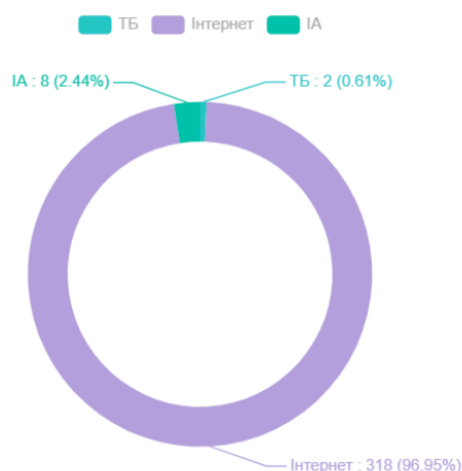
ХІМІЧНЕ ЗАБРУДНЕННЯ

До теми хімічного забруднення за увесь досліджуваний період українські медіа звертались 332 рази. Майже половина зафіксованих повідомлень (161) оригінальні. З усіх обраних для моніторингу тем – це найменший показник уваги. Від 24 лютого 2022 року увага до теми поступово зростала, досягнувши свого піка на 4 тиждень повномасштабної війни. У цей період до неї зверталися в 106 повідомленнях, що склало третину від всього масиву повідомлень.

Динаміка згадувань

Типи ЗМІ

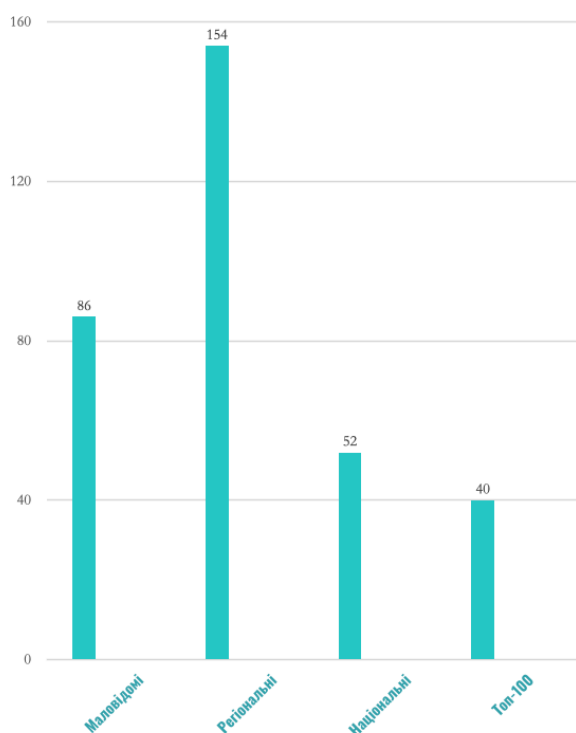

Більшість згадок про хімічне забруднення та супутніх небезпек для довкілля зафіксовано у новинарних медіа – 119 повідомлень (35,8%). На другому місці за кількістю згадок стоять медіа-консолідатори – 86 повідомлень (26%).

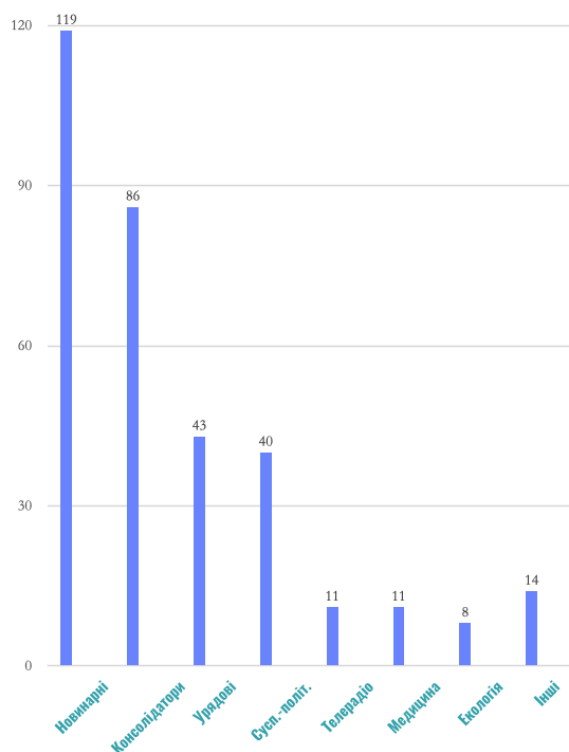
Удвічі менше про проблему згадувалось на майданчиках урядових та суспільно-політичних ЗМІ – 43 та 40 повідомлень відповідно (разом 25%). На диво, найменше згадок на тему хімічного забруднення міститься у медичних – 11 повідомлень, та екологічних медіа – 8 повідомлень.

Найбільше уваги проблемі хімічного забруднення приділяли у регіональних виданнях – майже половина усіх зафіксованих за період згадок (154 повідомлення) міститься саме у місцевих ЗМІ. Натомість у загальнонаціональних медіа проблема згадується втричі менше (52 повідомлення), а у медіа зі списку «Топ-100» зафіксовано лише 40 повідомлень.

Розподіл матеріалів за категорією джерел

Розподіл матеріалів за профїлем джерел

Якщо ж поглянути на тематику повідомлень, найчастіше про хімічне забруднення писали в контексті небезпек, спричинених військовими діями – обстріли промислових підприємств, викиди небезпечних речовин під час детонації ракет й артилерійських снарядів, бомбардування міст забороненими фосфорними бомбами тощо. Найбільше до цих тем звертались у другій половині березня. Причиною цього стала низка інфоприводів, зокрема [обстріл підприємства «Суміхімпром»](#) 21-го березня та зафіксоване застосування росіянами фосфорних боєприпасів у [Краматорську](#) 22-го березня (уже вдруге на території Донбасу), та в [київських околицях](#) 23-го березня. Зазвичай, новини про такі випадки супроводжувались переліком рекомендацій населенню як захиститись у випадку [фосфорного бомбардування](#), або викиду небезпечних хімічних речовин, наприклад [аміаку](#).

24 березня створило додатковий інфопривід для публікацій щодо імовірного застосування росіянами хімічної зброї та можливих наслідків для населення та довкілля. У цей день відбувався позачерговий саміт НАТО, на якому генеральний секретар альянсу Єнс Столтенберг [висловив занепокоєння](#) щодо можливого використання росією хімічної зброї. У своєму виступі він наголосив на тому, що такі дії агресора матимуть наслідки не лише для України, а й країн НАТО. Деякі медіа поширювали цю новину із заголовком «Росія створює привід для застосування хімічної зброї» або «Забруднення буде й на території країн НАТО: Столтенберг застеріг РФ від застосування хімзброї в Україні». Після заяви Столтенберга, кількість згадок загрози хімічної зброї та супутнього забруднення значно збільшилась. Разом з нею збільшилась і кількість повідомлень з порадами та алгоритмом дій на випадок хімічної атаки.

Втім, навіть без гучних інфоприводів тема хімічного забруднення була присутня у медіа. Загальнонаціональні та регіональні медіа публікували [поради щодо очищення води](#), доступ до якої може бути ускладнений під час війни, або внаслідок забруднення. Також зустрічаються

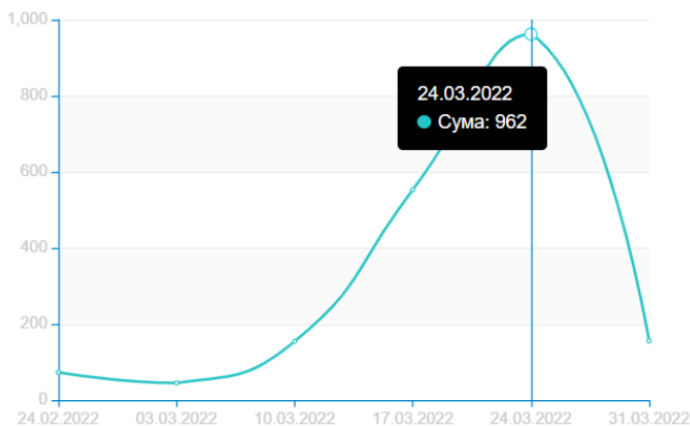
згадки хімічного забруднення у повідомленнях на тему поводження під час надзвичайних ситуацій.

Окремо слід зазначити про згадки хімічного забруднення в контексті загальної теми дослідження «Довкілля і війна». Майже кожна розлога публікація на тему довготривалих наслідків війни для довкілля та її безпосереднього впливу зараз, містять згадки й хімічного забруднення. Екологи та інші експерти говорять про небезпеку хімічного забруднення та зміни кислотності ґрунтів, від залишків снарядів й пально-мастильних матеріалів, про викиди небезпечних речовин в повітря під час детонації ракет, про забруднення хімічними сполуками водойм та імовірну екологічну катастрофу для усієї Європи.

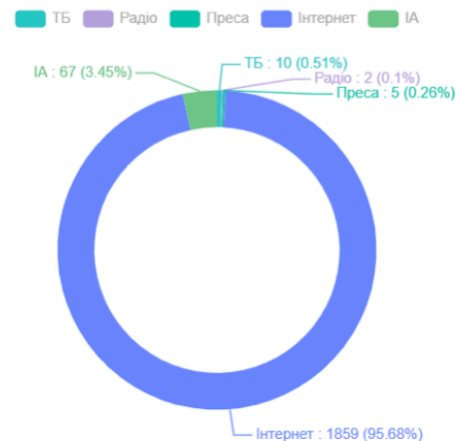
ЛІСОВІ ПОЖЕЖІ

Тема лісових пожеж стала однією з тих, що активно супроводжували медійний порядок денний війни. В звітний період такий зв'язок значною мірою пояснювався ще й географією ведення воєнних дій – найбільш інтенсивні бої відбувалися в лісистих районах Полісся, Сіверщини, північної Слобожанщини.

Динаміка згадувань

Типи ЗМІ

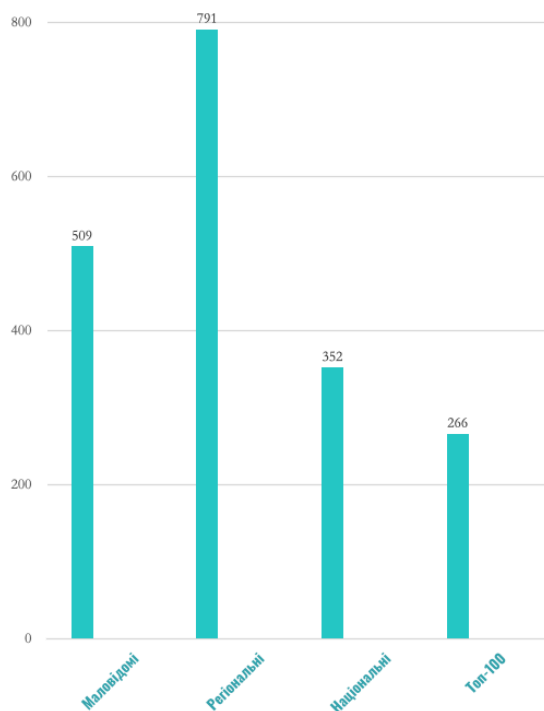
Увага до теми розгорталася по висхідній. Максимальна кількість повідомлень припала 4-й тиждень від початку воєнних дій. В цей тиждень за було зафіксовано більше половини від всього масиву по темі – 962 повідомлення (50,2%). Головна причина – різке зростання приводів-займань лісу внаслідок інтенсивних бойових дій.

Тема висвітлювалася передусім регіональними медіа – 791 повідомлення (41,2%), передусім із областей півночі країни (Київська, Чернігівська, Житомирська, Сумська). Однак, резонанс в національних та топ-медіа був теж помітним. Він склав відповідно 18,4% (352 повідомлення) і 13,9% (266 повідомлення). Тобто, третина (32,3%) масиву припадала на медіа із максимальним охопленням аудиторій.

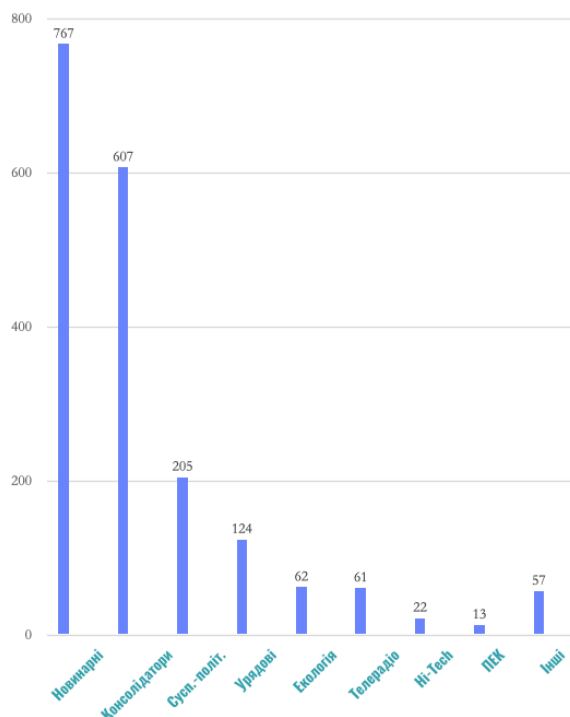
Найбільш резонансним інформприводом по темі стали імовірні пожежі в Чорнобильській зоні та загрози з ними пов'язані. Інформація про них поширювалася в останній декаді березня, коли територія ще знаходилася під окупацією військ РФ.

Повідомлення про ці займання тісно перетиналися із темою радіаційних загроз та забруднення і вибудовувалися навколо основного повідомлення – «[У Чорнобильській зоні відчуження](#) горять радіаційно забруднені ліси».

Розподіл матеріалів за категорією джерел

Розподіл матеріалів за профілем джерел

При цьому відзначалися причина («через бойові дії»), масштаби («горить понад 10 тисяч гектарів лісів, зафіксовано 31 пожежу»), наслідки («підвищений рівень радіоактивного забруднення повітря»; «внаслідок горіння в атмосферу вивільняються радіонуклідів, які переносяться вітром на значні відстані. Це загрожує радіацією Україні, Білорусі та країнам Європи»), а також складнощі подолання («контроль і гасіння пожеж неможливі через захоплення зони відчуження російськими військами»).

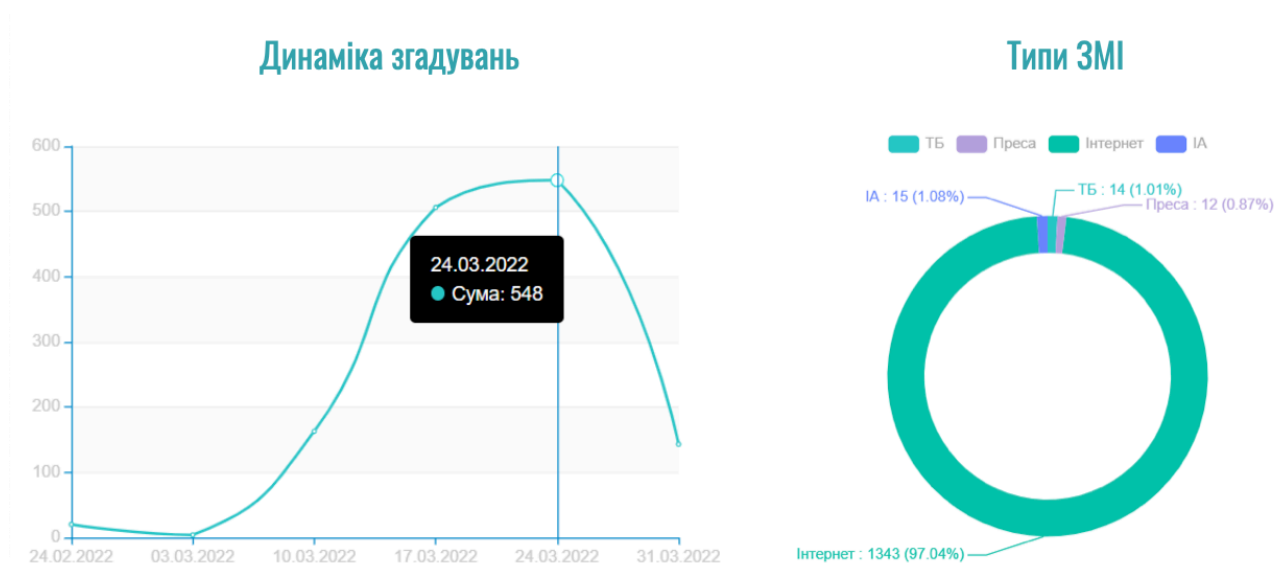
У зв'язку з цим висловлювалися прогнози, що «уже в найближчому майбутньому це може вилитися в надмасштабні пожежі площею в десятки тисяч гектарів, з якими важко впоратися навіть у мирний час» і що «пожежі можуть повністю знищити не тільки численні села та міста півночі Київщини та Житомирщини, але й стратегічні ядерні об'єкти на території самої Чорнобильської зони». Втім, ще до виведення російських військ із цих територій, з 28 березня, почали поширюватися повідомлення про те, що проблема перебільшена і масштабні пожежі в Чорнобильській зоні вже подолані. Деякі автори навіть назвали інформацію про них і масштаби «фейком». А в перші дні квітня розійшлася новина про повну ліквідацію пожеж в Чорнобильському лісі, що фактично співпало із втечею звідти частин російської збройних сил.

Тема лісових пожеж активно перетиналася із темою підпалу трави (див. відповідний підрозділ). В попередженнях від влади та правоохоронних органів про небезпеку паління наголошувалося, що «вогонь швидко може перекинутися на поруч розташовані населені пункти, лісові масиви» і взагалі пропонувалося «паліть ворога, а не траву».

Окрему групу повідомлень сформували новини про конкретні пожежі в лісових насадженнях, викликані обстрілами з боку армії РФ. І, зокрема, про відкриті за такими діями і їхніми наслідками кримінальні справи. Резонанс мало повідомлення від Міндовкілля від 25 березня про те, що «російські окупаційні війська знищують довкілля України і наразі пошкодили пожежами від бомбардувань майже 102 тисяч гектарів ландшафтів, зокрема й лісів».

ПІДПАЛ ТРАВИ

У перший тиждень воєнних дій українські медіа практично не зверталися до теми підпалу трави. В новому медійному порядку денному актуальними були інші. Однак, вже з третього тижня увага почала зростати, а в другій половині березня сягнула максимальних показників в досліджуваний період. Свою роль відіграли і сезонні чинники – медіа почали повідомляти про численні випадки спалення весняного сухостою.

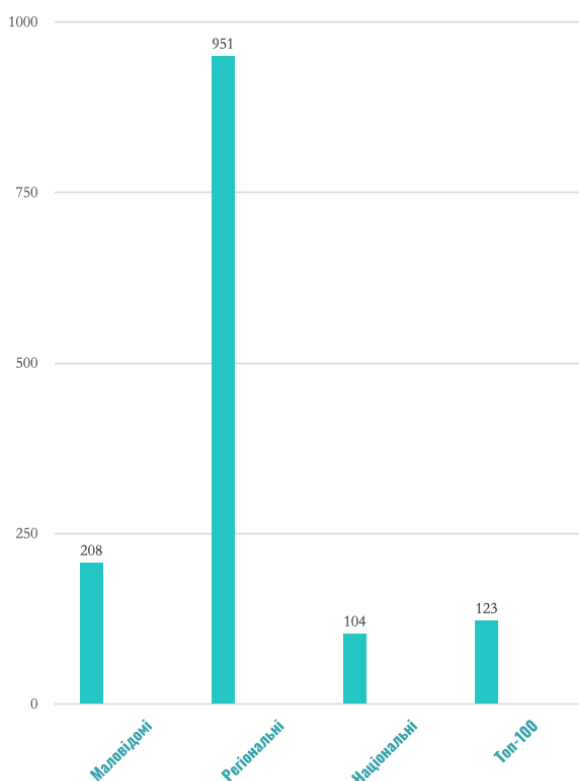

Особливістю висвітлення стала демонстрація уваги локальних медіа – більше двох третин (69,5% або 951 повідомлення) матеріалів по темі було розміщено саме в місцевих, регіональних ЗМІ. В свою чергу, частка топ-медіа та ресурсів національного масштабу невисока – відповідно 8,9% (123 повідомлення) і 7,5% (104 повідомлення). Також виразно домінували ресурси інформаційно-новинарного профілю – більше половини (50,4% 698 повідомлень) матеріалів було розташовано на ресурсах такого спрямування. В цілому, статистичні та структурні особливості медіа відображення теми підпалу трави свідчать, що вона в основному резонувала на локальному рівні і значною мірою від головних медійних трендів, викликаних війною.

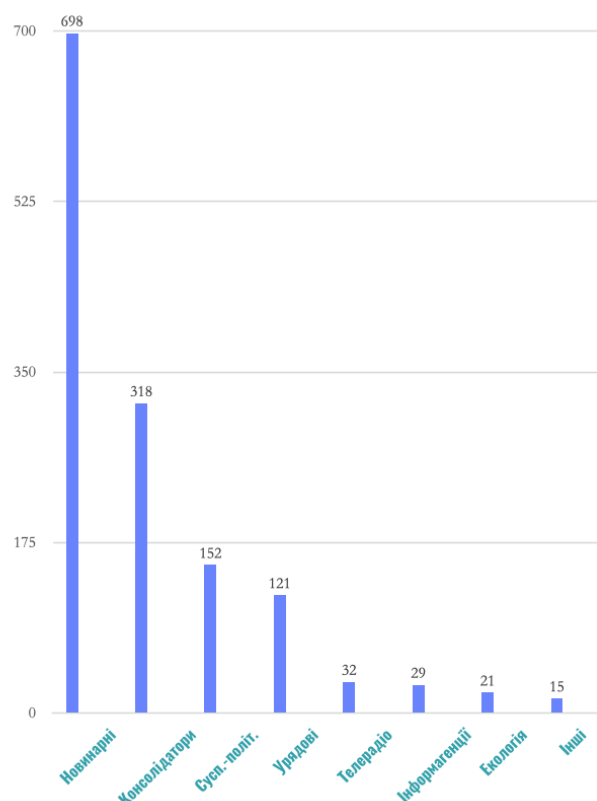
Найбільш виразною лінією у звертанні медіа до проблеми підпалу трави стали публікації матеріалів із попередженнями про небезпеки подібних дій. Втім, в матеріалах, які з'явилися в кінці березня і вже після першої хвилі спалювання визнавалося, що «[профілактичні методи у боротьбі з пожежами](#) на відкритих територіях не завжди є дієвими».

Від так до громадян з боку ДСНС та поліції доводилася інформація, що вони вимушені будуть застосовувати покарання у вигляді штрафів. Спостерігалася чітка конотація із лексику воєнного часу – більшість матеріалів із застереженнями стосовно спалення трави, зокрема, під об'єктами критичної інфраструктури, містили [порівняння його із диверсією](#).

Розподіл матеріалів за категорією джерел

Розподіл матеріалів за профілем джерел

В деяких громадах, де спостерігалася особливо складна ситуація від спалення трави, наголошували, що в «[в умовах воєнного стану свідомо нищити довкілля ЗЛОЧИН!!!](#)». НЕК «Укренерго», в свою чергу, теж попереджало, що підпал «з подальшим [пошкодженням ліній електропередач](#)...на період воєнного часу цілком може прирівнюватися до диверсії». В [аналітичному огляді](#) проблеми констатувалося, що «навіть війна не зупиняє паліїв. У часи, коли Україна потерпає від пожеж, спричинених авіа ударами та бомбами окупантів, наші співгромадяни продовжують свідомо спалювати суху траву та іншу рослинність, чим спричиняють пожежі й завдають шкоди довкіллю, здоров'ю людей та підривають обороноздатність країни». Тут також було відзначено, що «станом на 31 березня 2022 року в Україні ... зафіксовано 1698 осередків пожеж за даними SaveEcoBot та FIRMS». На [мапі](#), яка додавалася, можна було виразно відстежити, що «пожежі відбуваються не лише у зоні бойових дій. Значна кількість пожеж у західних областях України свідчить про активізацію «неконтрольованих навмисних підпалів сухої рослинності».

Значна група повідомлень інформувала про результати підпалів. Попри передусім фактологічну складову, матеріали практично завжди чітку критичну тональність на адресу підпалювачів і самої такої практики. Уособленням цієї лінії висвітлення теми є заголовок львівської газети «Ратуша» – «[Трагічні наслідки паління трави](#)».

Ще одна група повідомлень сформувалася навколо [заборони в окремих регіонах відвідувати ліси](#) цивільним особам і, зокрема, проводити пікніки під час воєнного часу. Одним із аргументів виступала необхідність [уникнути підпалів трави](#).

GOOGLE ТРЕНДИ

Дослідження зацікавленості українців у питання довкілля на основі пошуків у Google

Понад 93% українських користувачів інтернету здійснюють пошук інформації в мережі за допомогою пошукової системи Google. Відтак, популярність тих чи інших запитів у пошуковій системі опосередковано відображає рівень зацікавленості населення у окремих тематиках. Адже однією з природних реакцій на зацікавленість в чомусь сьогодні є пошук детальнішої інформації в мережі.

Щоб оцінити зміни в зацікавленості українців у тематиках, пов'язаних з довкіллям, ми зібрали інформацію з сайту [Google trends](https://trends.google.com), який дозволяє прослідкувати частоту пошуків різноманітних запитів. Ми оцінили частоту пошуків з території України з 1 січня 2022 року до 26 квітня 2022 року.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

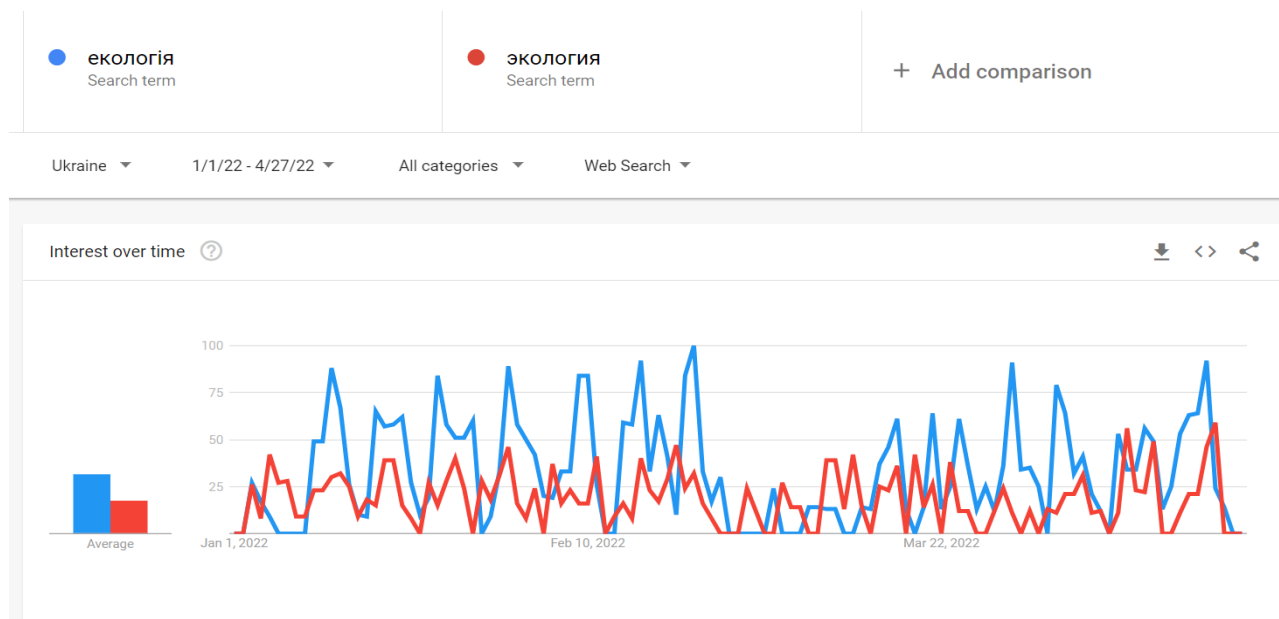
Узагальнивши, можна стверджувати, що після нападу Росії довкілляєва проблематика за жодною з оцінюваних тем не втратила для українців актуальності. Хоча ми очікували просідання показників після початку війни, як через зміщення фокусу уваги, так і через зменшення кількості користувачів через вимушений виїзд закордон більш ніж 4 мільйонів українців, у перспективі двох місяців такого просідання не сталося.

При цьому в деяких сферах зацікавлення українців у питаннях охорони довкілля суттєво зросло, подекуди – на порядок.

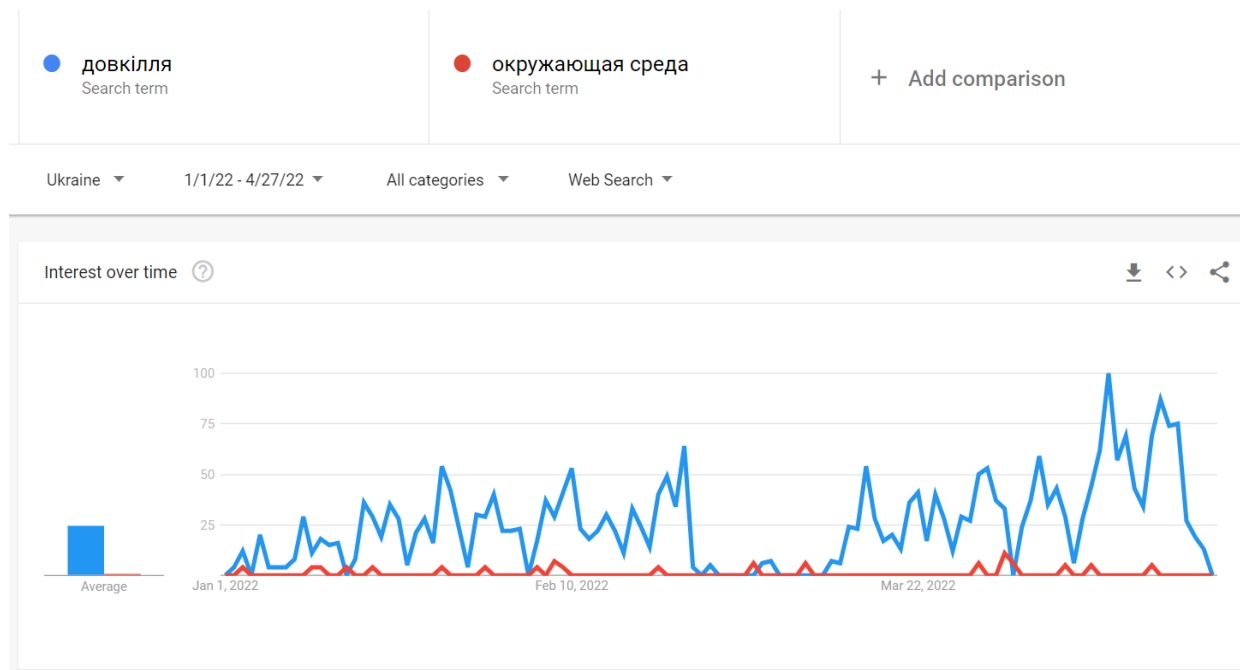
ЗАГАЛЬНІ ЗАПИТИ

Якщо досліджувати загальні запити, такі як «**довкілля**» та «**екологія**», ми помічаємо схожу динаміку – кількість пошуків падає одразу після нападу Росії, проте відновлюється або стає дещо більшою орієнтовно через 2-3 тижні після початку великої війни.

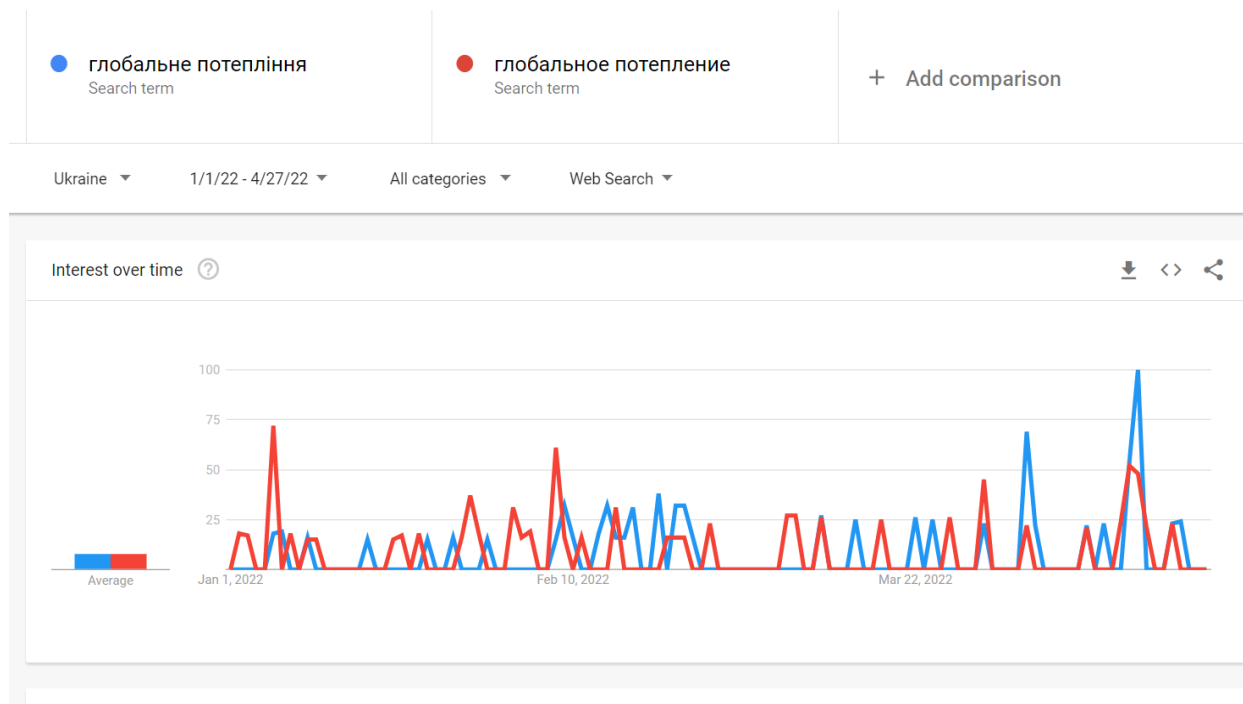
Запити про «**екологію**» практично відновилися до довоєнного рівня.

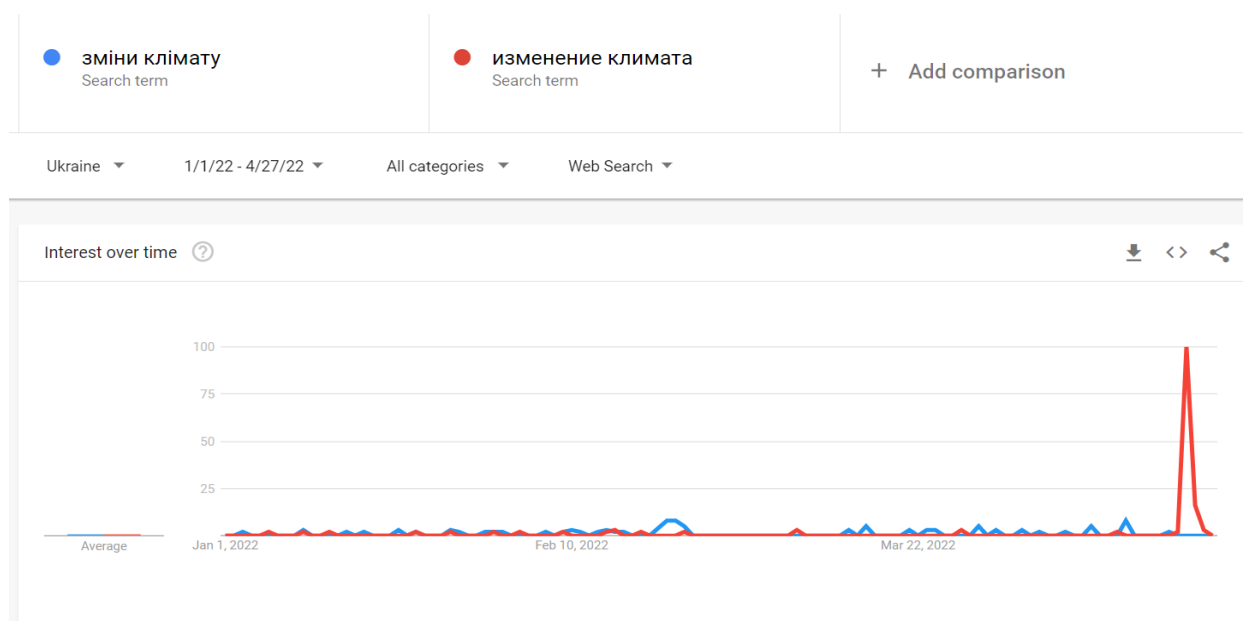
Кількість запитів, що містять слово «**довкілля**», спершу відновилась, а потім зросла майже вдвічі з початку квітня.

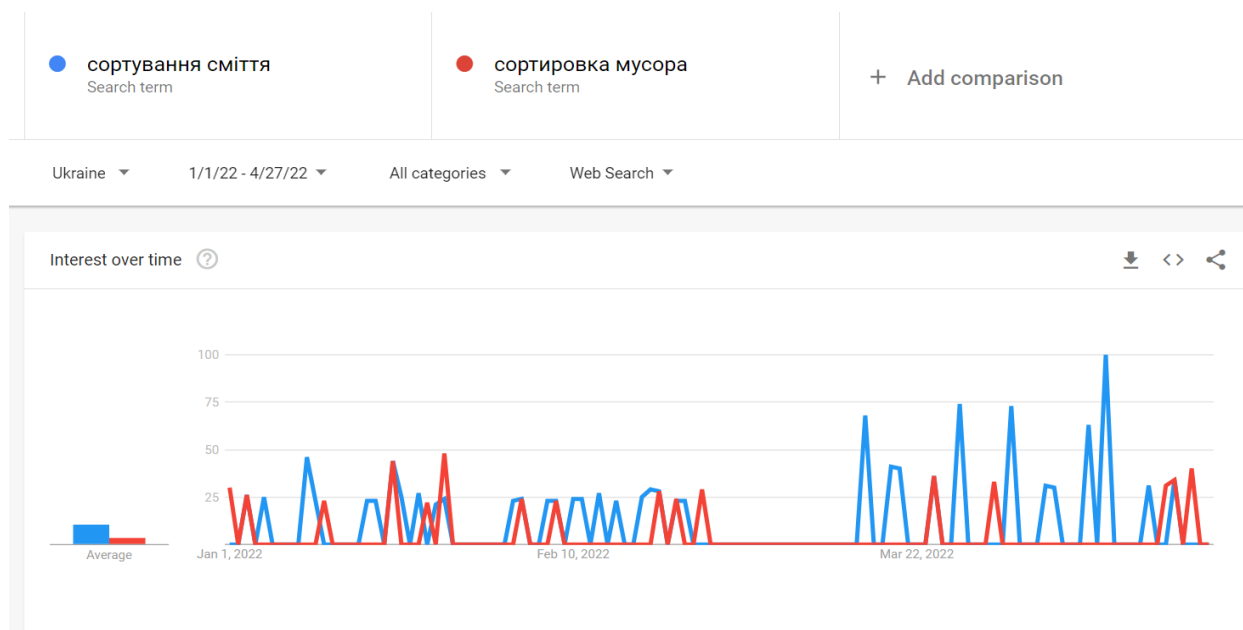
Запити, що стосуються «глобального потепління», залишаються практично стабільними та навіть мають сплески зацікавленості.

Запити, що стосувалися «змін клімату» надзвичайно зросли російською мовою в День Землі, при цьому українською мовою такого зростання не помітно. Причини такого явища незрозумілі.

Запити, що стосувалися «**сортування сміття**», також впали після початку війни, але в останній місяць перевершують довоєнний рівень практично вдвічі, що можна пояснити значним утворенням різного роду відходів внаслідок як воєнних дій, так і переміщення осіб.

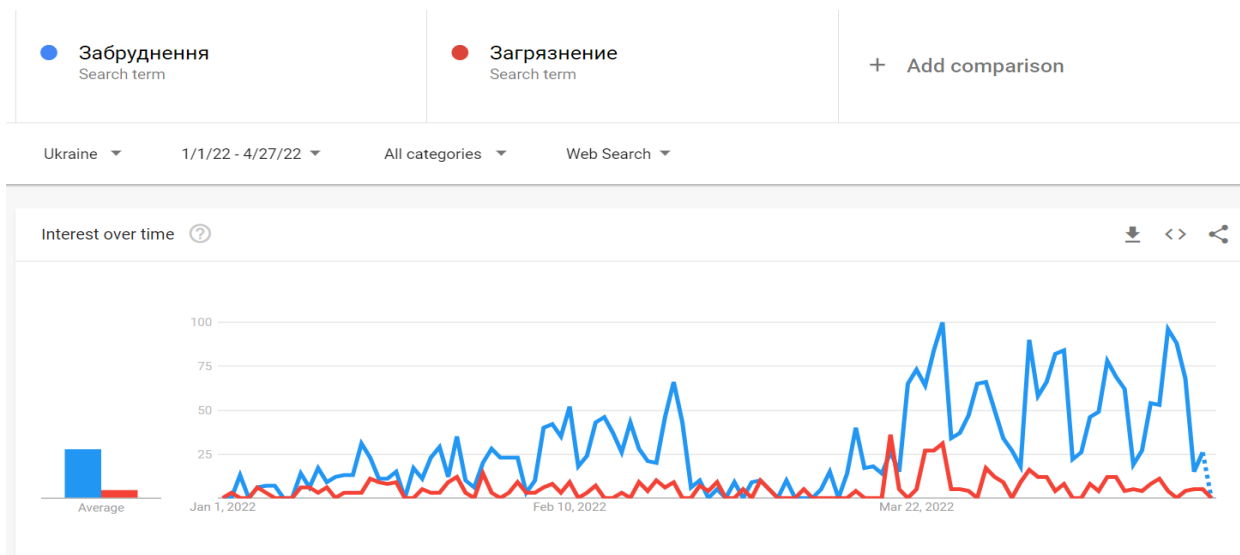

ЗАПИТИ ЩОДО ЗАБРУДНЕННЯ

Попри падіння одразу після початку війни, з середини березня значно зростає кількість запитів, що стосуються «**забруднення**». Як середні, так і пікові дні пошуків показують значне зростання зацікавленості та схвильованості питаннями забруднень.

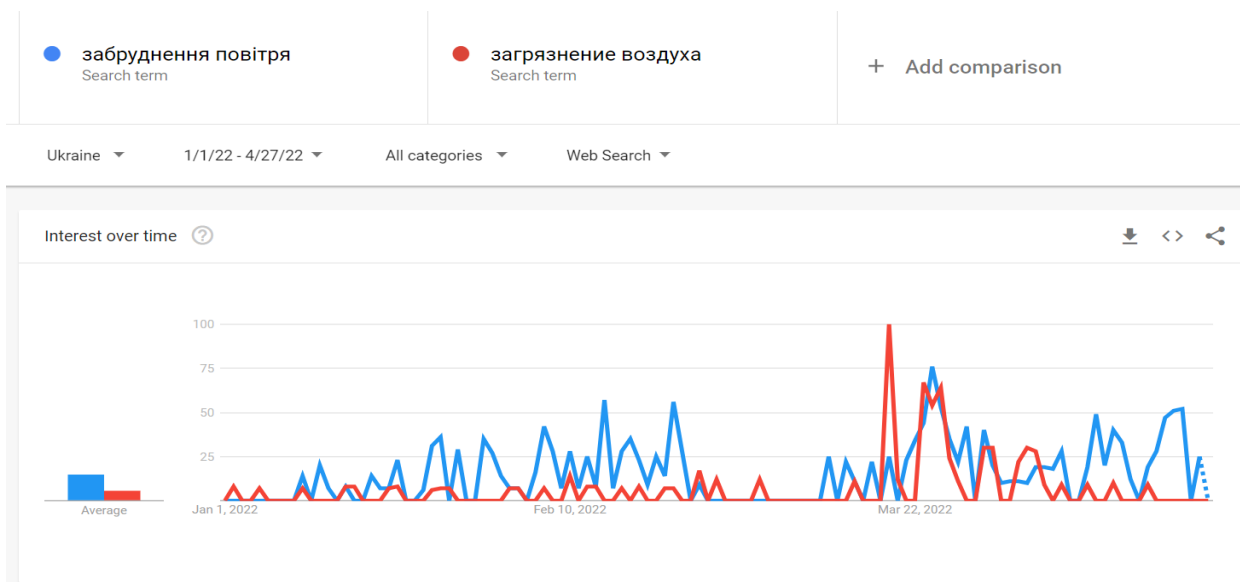
В першу чергу це стосується забруднення повітря, води, ґрунтів. А також такі терміни як «**хімічне забруднення**» та «**біологічне забруднення**», які майже не цікавили українців раніше, вперше помітно набувають популярності.

На графіку бачимо загальне зростання пошуків зі словом «**забруднення**» починаючи з середини березня.

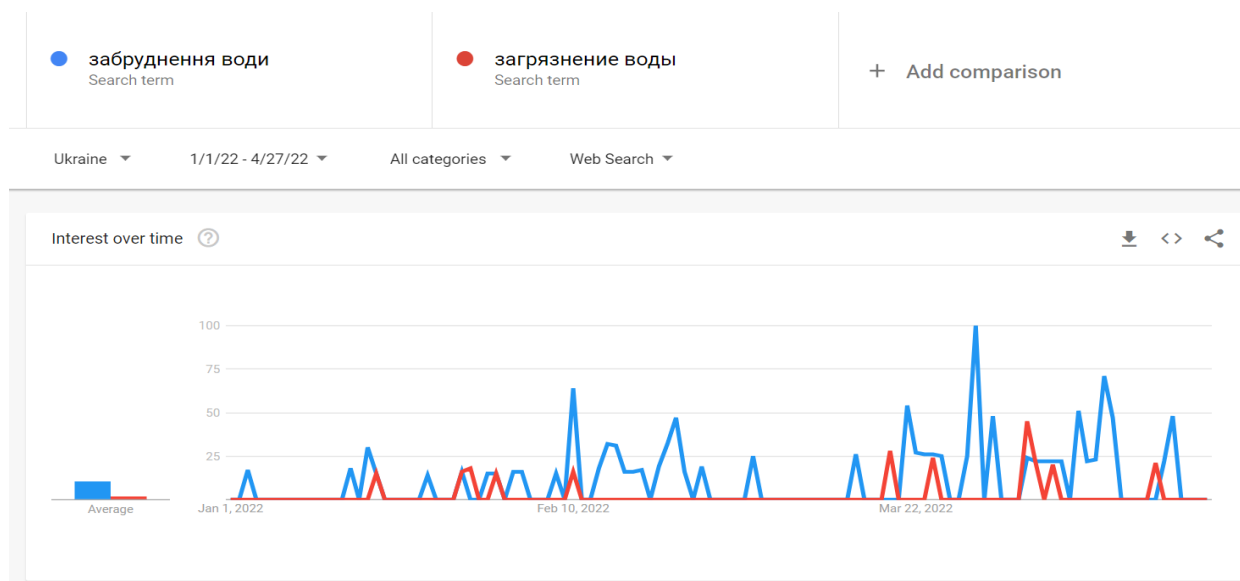

Схожі тенденції прослідковуються і за спеціалізованими пошуками щодо забруднення природи – «**забруднення повітря**», «**забруднення води**», «**забруднення ґрунтів**», «**забруднення землі**».

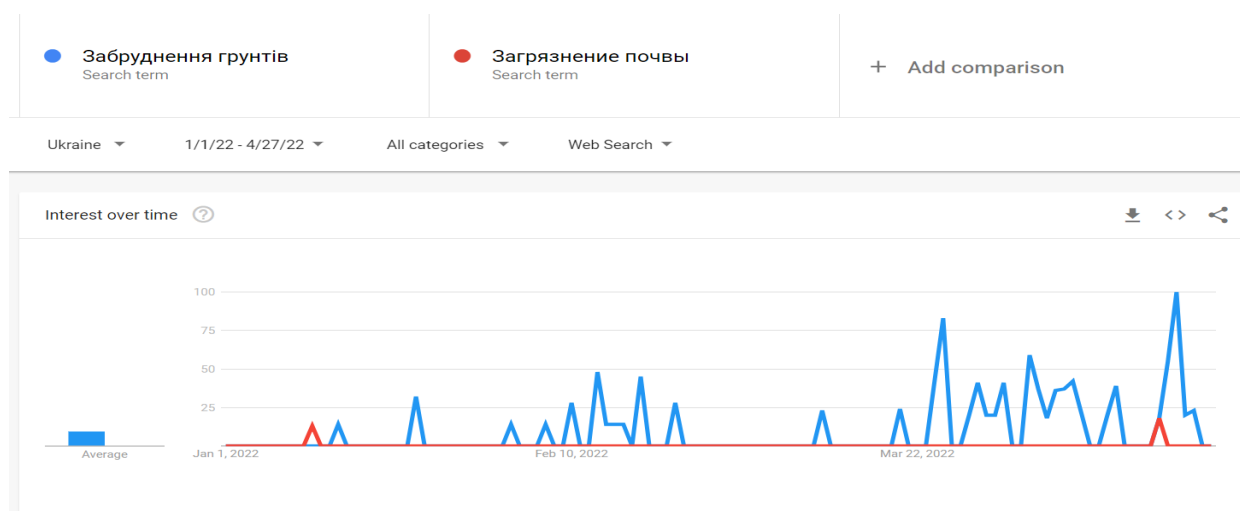
Термін «**забруднення повітря**» став популярнішим в середині-кінці березня, коли під Києвом велися бойові дії, а також горіли смітники, підпалені вибухами.

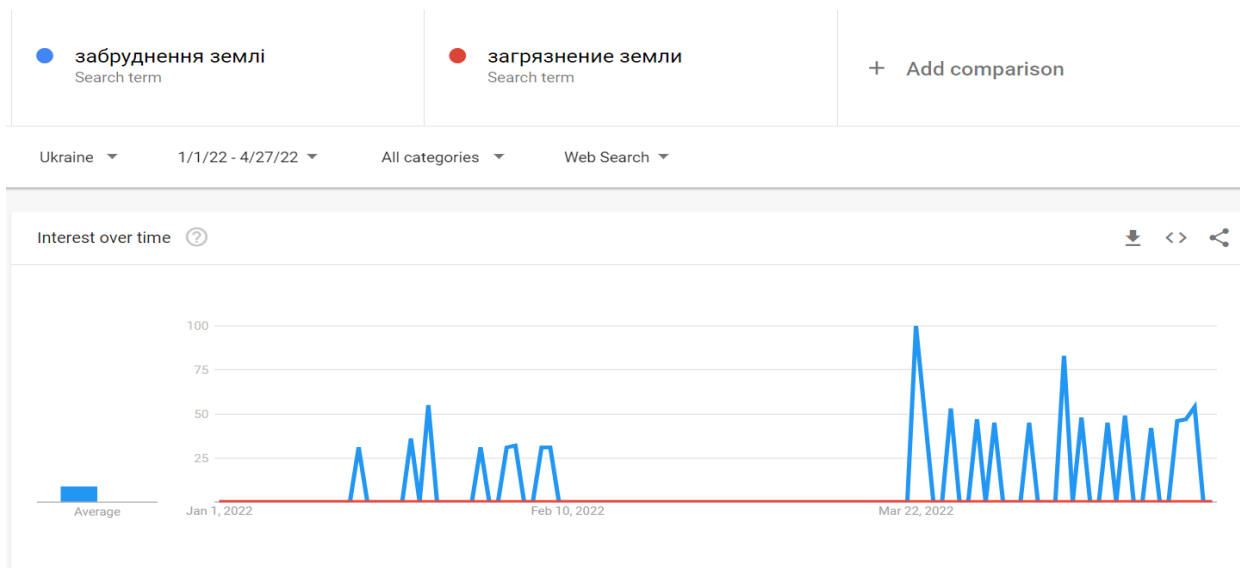

Тема «забруднення води» стає дещо популярнішою.

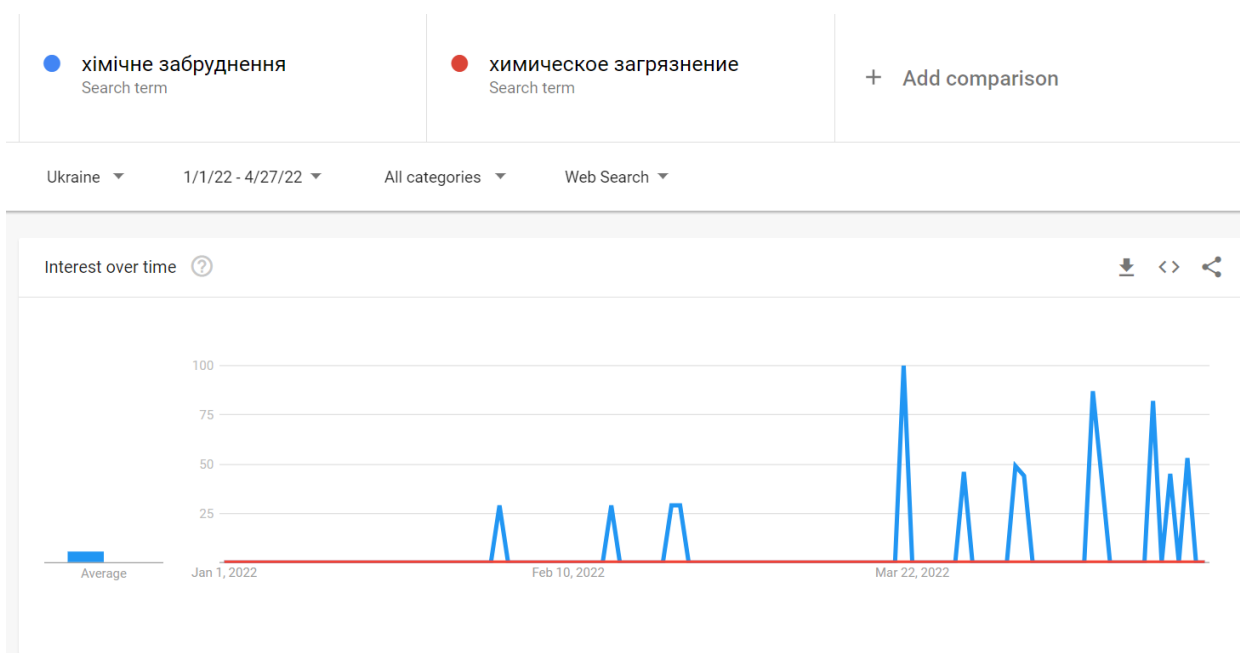

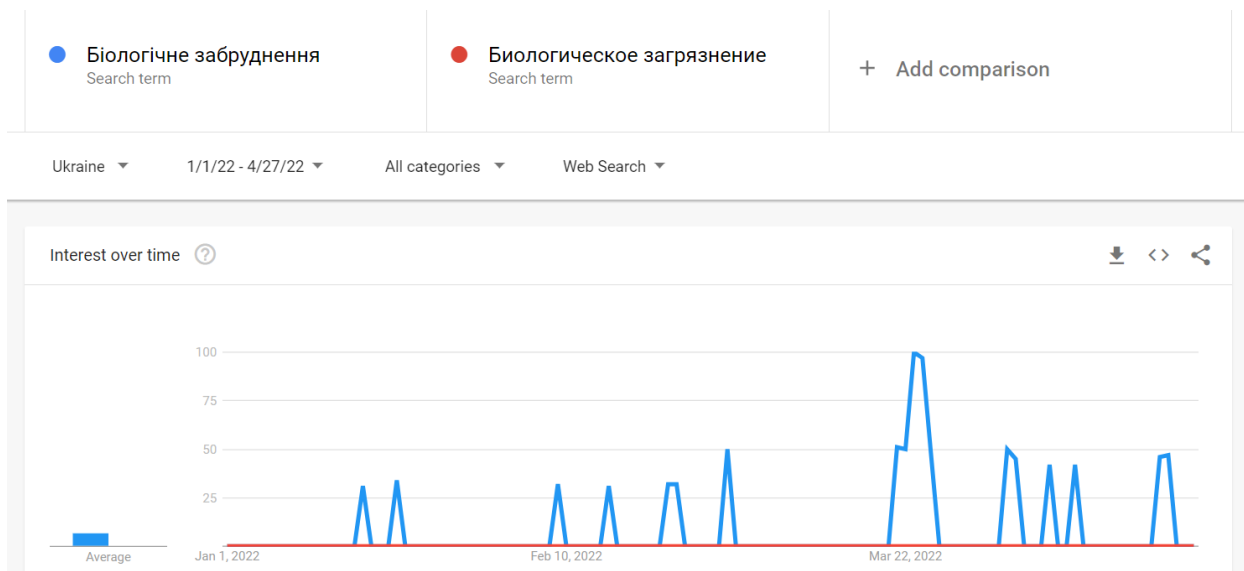
Тема «забруднення ґрунтів/землі» стає відчутно цікавішою для користувачів google. До війни вона мало цікавила українців.

Аналогічно тематика «**хімічного/біологічного забруднення**» стає відчутно цікавішою для українців (хоча все ще інтерес є невеликим).

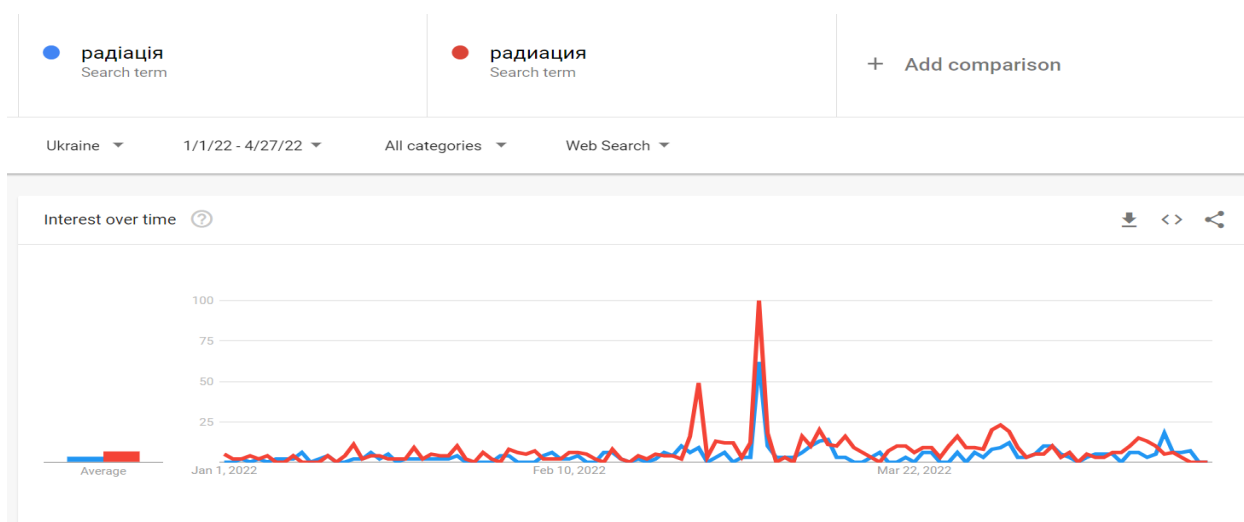

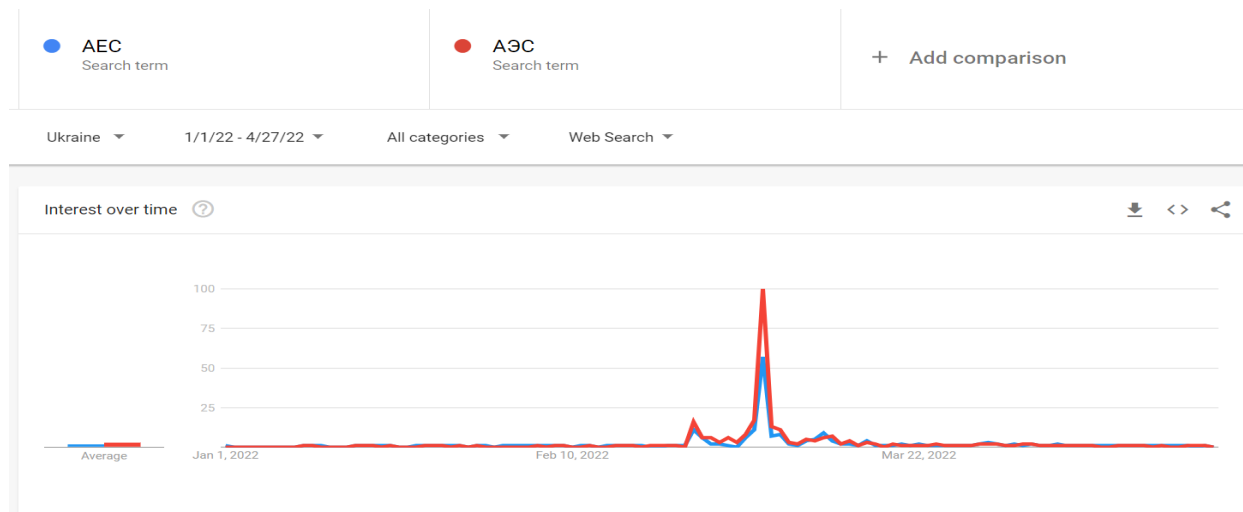
РАДІАЦІЙНА НЕБЕЗПЕКА

Сфера, у якій можна прослідкувати найбільше зростання цікавості, - це питання радіаційної небезпеки. В ході бойових дій росіяни окупували дві АЕС, одну з яких вже звільнено українцями. Ймовірно, саме це багатократно збільшило тривогу, а отже і цікавість українців до теми радіації та радіаційної небезпеки. Саме за пов'язаними з цією темою запитами цікавість не спадає, а значно зростає після початку війни.

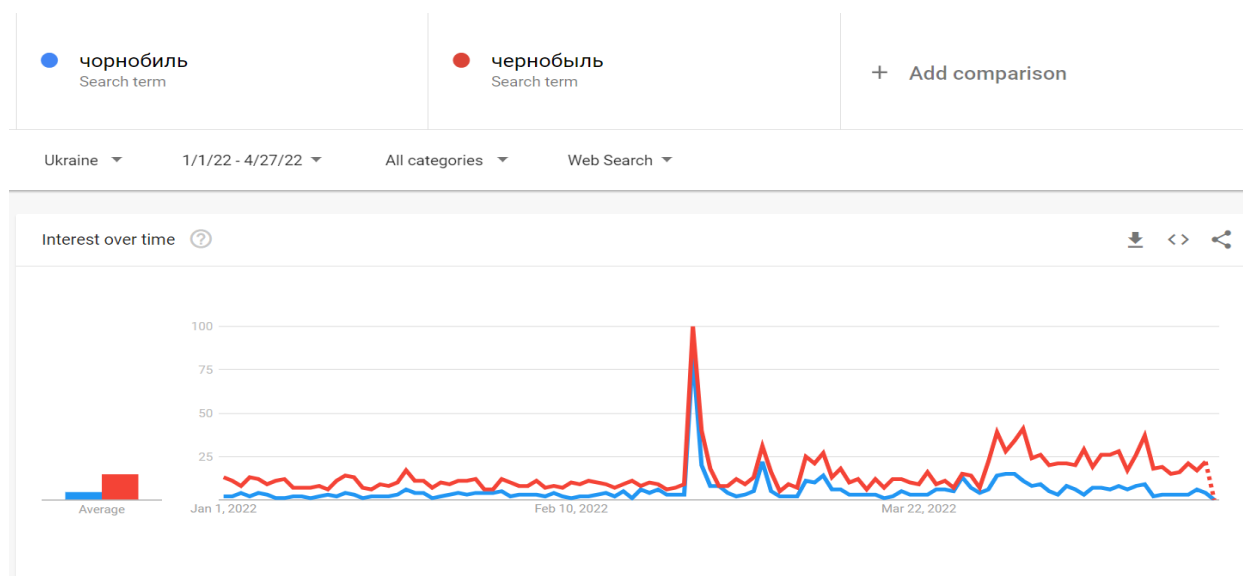
Пікові значення на графіках – дні захоплення Чорнобильської та Запорізької АЕС. Як бачимо, пікова увага до теми «**радіації**» у день захоплення Запорізької АЕС зростає в 10 разів в порівнянні з середніми довоєнними значеннями.

Пов'язані запити також показують різке зростання. Наприклад, «АЕС».

Термін «Чорнобиль», який протягом багатьох років мав пікові річні значення пошуку в день річниці трагедії 26.04, в 2022 році такого піку не мав. Проте українці активно зацікавилися темою Чорнобиля, коли станція була окупована, а також продовжують цікавитися цією темою вже після деокупації.

ДОВКІЛЛЯ І ПРЕЗИДЕНТ

Якщо не рахувати «колективні ЗСУ», головним ньюзмейкером воєнного часу став Президент України та Верховний Головнокомандувач Володимир Зеленський. Щодня він готує звернення до українців, а також підготував більше 30 звернень до парламентів інших країн та міжнародних організацій.

У своїх зверненнях Президент найчастіше обговорює теми війни та майбутньої повоєнної відбудови, звірств російських окупантів, стійкості українців, взаємодії з партнерами України. Ми вирішили дослідити, чи згадує Володимир Зеленський у своїх зверненнях теми, дотичні до охорони довкілля. Як виявилось, хоча ці тематики не є першорядними у промовах Зеленського, вони також містять важливі природоохоронні меседжі.

ЯДЕРНА ЗАГРОЗА

Серед усіх тематик, пов'язаних з охороною довкілля, найчастіше Володимир Зеленський звертався до теми ядерного забруднення та ядерної безпеки.

Перший раз Зеленський згадує про вибух у Чорнобилі 3 березня, в перерахунку бід, від яких Україна постраждала за останні 100 років. Вже 4 березня він присвячує темі ядерної безпеки значну частину усієї промови. Це сталося наступного дня після того, як росіяни вступили в бій та обстріляли АЕС поруч з Енергодаром.

Президент приділяє увагу небезпеці дій росіян: «Ми пережили ніч, яка могла зупинити історію. Історію України. Історію Європи. **Російські війська атакували Запорізьку атомну станцію.** Найбільшу у Європі. Вона одна могла бути як шість Чорнобилів».

Звертаючись до росіян, він переходить на російську та згадує про згубний вплив Чорнобильської катастрофи: «Мы же вместе в 86-м году боролись с **последствиями Чернобыльской катастрофы**. Вы должны помнить разбросанный взрывом горящий графит. Жертвы. Вы должны помнить свечение над разрушенным энергоблоком. Вы должны помнить эвакуацию из Припяти и 30-километровой зоны. Как вы могли это забыть? А если вы не забыли, то вам нельзя молчать. Вы должны сказать своей власти, выйти на улицы и говорить, что вы хотите жить. **Жить на земле без радиоактивного заражения. Радиация не знает, где границы России**».

23 березня, звертаючись до парламенту Японії, Володимир Зеленський згадує про Чорнобиль та важливість захисту довкілля. Він описує наслідки Чорнобильської трагедії у 1986, а також варварство росіян у 2022, які «перетворили і цей об'єкт на арену війни». Він зазначає, що вплив росії на природу в Зоні Відчуження іще потрібно буде дослідити: «Після виходу російських військ із території України **знадобляться роки, щоб дослідити, якої шкоди вони завдали чорнобильській землі.** Які захоронення радіоактивних матеріалів пошкодили. Та як розповсюдився планетою радіоактивний пил».

31 березня Володимир Зеленський знову згадує про радіоактивне забруднення, але у контексті можливих наслідків використання ядерної зброї. Він робить це у зверненні до парламенту Австралії: «Жодна людина не здатна керувати вітром і опадами на планеті, а отже, **ніхто не зможе врятувати ту чи іншу частину Землі від радіаційного забруднення** внаслідок застосування ядерної зброї».

26 квітня Президент знову присвячує більшість своєї промови питанням ядерної безпеки. Цього разу це було пов'язано з річницею аварії на Чорнобильській АЕС. Зеленський говорить про небезпеку, яку створює росія своїми діями навколо АЕС і про ймовірність нової катастрофи.

В цій же промові він описує небезпеку дій у 30-кілометровій зоні і нерозсудливість росіян: «Вони облаштовували позиції на землі, на якій просто заборонено навіть стояти. Вони ганяли бронетехніку по території, де **захоронені забруднені радіацією матеріали й де кількість радіоактивних часток просто зашкалює**. Вони зруйнували пункти дозиметричного контролю. Зламали й розікрали систему контролю радіаційного стану на ЧАЕС. Розграбували ядерну аналітичну лабораторію... Вони вкрали навіть забруднені речі, які конфіскували в порушників правил зони відчуження!».

В основі цієї промови – заклик до посилення контролю за ядерними об'єктами росії: «Якщо **в росії забули, що таке Чорнобиль**, то це означає, що потрібен глобальний контроль над російськими атомними об'єктами і ядерними технологіями».

НЕБЕЗПЕКИ ВИКОПНОГО ПАЛИВА

У своїх промовах як до українців, так і до парламентів різних країн, Зеленський часто згадує про потребу накладання ембарго на російські нафту та газ. Переважно він обґрунтовує необхідність цього рішення через етичні принципи та ненадійність росії як ділового партнера. Проте як один з аргументів згадується і неекологічність викопного палива.

Вперше і найдетальніше ця тема розкривається у зверненні Зеленського до парламенту Данії. Він говорить і про шкоду, яку завдає довікллю викопне паливо, і про необхідність використання зеленої енергетики: «Ера вугілля й нафти завдала довікллю, нашій планеті в цілому дуже серйозної шкоди. **«Зелені» технології, «зелена» енергетика стали логічною та справедливою відповіддю на цей виклик**.

Європейська політика вже спрямована на скорочення споживання екологічно небезпечних ресурсів. Але російська агресія проти України та проти всього, на чому побудоване життя у Європі, є аргументом, щоб **прискорювати «зелену» трансформацію на континенті**. Європа має відмовитися від російської нафти, відмовитися якнайшвидше!».

8 квітня, звертаючись до парламенту Фінляндії, Президент говорить: «Скільки ще часу Європа ігноруватиме потребу запровадження ембарго на постачання нафти з росії? **Це питання безпеки в усіх сенсах цього слова – від екологічного до воєнного**».

Так у промові від 9 квітня Президент зазначає про відмову від газу: «Інше джерело – газ – також із часом буде перекрите. Це просто неминуче. **Не тільки з безпекових, а й з екологічних міркувань**».

ІНШІ ВАЖЛИВІ ЗГАДКИ ДОВКІЛЄВОЇ ТЕМАТИКИ

У своїй промові від 16 квітня Володимир Зеленський зазначає, що після війни міста та будинки у ньому мають стати більш екологічними: «Зараз – історичний момент. Момент, коли ми можемо раз і назавжди вирішити багато застарілих проблем усього середовища нашого життя. Коли можемо зробити якісне міське планування там, де його не було. Можемо врахувати реальні транспортні потоки. **Гарантувати енергозбереження, екологічність матеріалів, інклюзивність.** Це якщо говорити про те, що стосується організації простору життя та якості відбудови».

Звертаючись до парламенту Норвегії, Володимир Зеленський говорить про небезпеку для природи, яку може становити можливий підрив росією нафтових танкерів у Чорному морі: «А можливо, й танкери, підрив яких може призвести не тільки до людських жертв, а й **до масштабної екологічної катастрофи.** І тоді росія знову скаже, як завжди, що це нібито не вона».

Звертаючись до парламенту Японії 23 березня, Президент згадує екологічні виклики серед тих, які є суттєвими в контексті війни росії. «**Екологічні та продовольчі виклики – безпрецедентні**» - стверджує він.

24 березня, звертаючись до парламенту Швеції, Зеленський згадує любов до природи як одну з важливих рис, які об'єднують українців та шведів. «Ми однаково – за справедливість і **однаково – за турботливе ставлення до природного світу, у якому живемо.** Тому й логічно, що Швеція зараз – серед тих, хто підтримує Україну найбільше».

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Як показує моніторинг ЗМІ, огляди соціальних та пошукових запитів, зацікавленість українців темами, пов'язаними з довкіллям, зросла після повномасштабного російського вторгнення. Все вказує, що ми спостерігаємо взаємну тенденцію: громадяни потребують більше життєво важливої інформації з довкіллевих тематик, що спонукає медіа та інформаційні майданчики випускати матеріали, присвячені захисту довкілля, так і увага ЗМІ до певних тем збільшує запит громадян на їх висвітлення.

При цьому якщо зацікавленість у частині тем зросла несуттєво, до окремих тем увага зросла на порядок. Зокрема, це стосується тематик радіаційного та хімічного і біологічного забруднення.

Ми бачимо декілька причин для збільшення зацікавленості українців загалом та медіа зокрема у тематиці охорони довкілля.

Найочевидніша – тематика захисту довкілля перегукується з темою персональної безпеки в контексті варварських дій росії. Пишучи або читаючи про наслідки дій окупантів угромадяни та громадянки України зацікавлені в першу чергу в інформації, що безпосередньо впливає на їхню безпеку. Зокрема, це стосується усіх типів забруднення – хімічного, біологічного, радіаційного, забруднення повітря та води тощо.

Хоча інтерес виникає з базового пошуку інформації щодо власної безпеки, українці одночасно засвоюють загальну інформацію про довкілля – яким чином завдається шкода довкіллю, якими є наслідки і як саме ці наслідки можна долати. Частково, це також формує рамку для мислення українців щодо довкілля, розуміння пов'язаності процесів природи, важливості збереження чистоти довкілля, в т.ч. як для збереження власного здоров'я та добробуту.

Іншою очевидною причиною збільшення уваги до теми довкілля є висловлювання публічних осіб, які відсилаються у своїх виступах, промовах, зверненнях до теми довкілля. В першу чергу це стосується Президента України, а також лідерів країн-партнерів у контексті шкоди довкіллю від російського нападу, а також у контексті відмови від російського викопного палива. Ці цитування розходяться в медіа і, в умовах підвищеної уваги українців до новин після початку війни, активно поширюються громадянами.

Менш очевидною причиною, яка стосується підвищення зацікавленості українців до теми довкілля, є зростання патріотизму, який, серед іншого, виливається в бажання боронити і берегти своє: землю, ліси, річки, поля тощо. Природньо, війна загострила і без того глибокий український сентимент щодо природи своєї країни. Психологічно, будується стійкий зв'язок щодо того, що окупант нищить цю природу, а українці мають її берегти, відновлювати тощо. Вирубка лісу, яка в мирний час могла б викликати в кращому разі мляве обговорення в місцевих чатах, стає топ-темою, якщо її здійснюють війська окупантів.

Своєю чергою, активно поширюються тези, що сама природа оберігає українців у війні: через розливи річок, ландшафт, «генерала зеленку» (листя) тощо. Обговорюються питання, що українці мають віддячувати природі за те, що вона допомогла їм долати окупантів (наприклад, теза про те, що збереження від вирубки київських лісів вберегло місто від боїв всередині нього, а отже ці ліси не можна вирубувати).

Це створює вікно можливостей для просування меседжів про захист довкілля в контексті протидії окупантам, збереження української природи від їх впливу, післявоєнної відбудови за новими стандартами якості тощо. Такі суспільні дискусії прищеплюють екологічне мислення і в довгостроковій перспективі можуть позитивно вплинути на розвиток екологічного світогляду в Україні.

Цьому сприяє також ситуативна актуальність дрібніших довкіллевих наративів, що також набули додаткової актуальності внаслідок агресії росії.

Тема викопного палива, зокрема нафти та газу, з початку війни обговорюється в токсичній рамці фінансування і підтримки росії. Викопне паливо рамкується як щось негативне – як інструмент енергетичного і політичного шантажу, який агресор використовує у відповідь на санкції, та як джерело фінансування війни проти України. Не дарма у країнах ЄС можна було побачити плакати з “подякою від путіна” за фінансування війни, які розвішували українці, щоб викликати почуття відповідальності у європейців. Водночас зелені технології та енергоефективність пропонуються як одна з альтернатив російському викопному паливу.

Дефіцит пального також провокує дискусію про перехід на електроавтомобілі, яка активно точиться як в соціальних мережах, так і в ЗМІ.

Тема енергоефективності та енергоощадження наразі набуває значення не лише в контексті економії, але й протидії росії, що використовує енергоносії в якості зброї. В суспільстві існує консенсус, підтверджений словами перших осіб держави, що енергоефективність має бути одним із важливих принципів повоєнної відбудови. Зросла увага і до теми сортування сміття

Усе це створює вікно можливостей і для просування екологічного мислення, світогляду, побудованого на увазі до питань довкілля серед громадян України, а також важливості енергоефективності та «зеленого переходу» України серед політичних та державних діячів.